

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

STUDIUM HUMANITNÍ VZDĚLANOSTI

CHVALOZPĚV STVOŘENÍ SV. FRANTIŠKA Z ASSISI

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Josef Kružík PhD.

Vypracovala: Magdalena Ulipová

2021

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Plzni dne

Poděkování

Děkuji především Mgr. Josefu Kružíkovi Ph.D. za neuvěřitelně pečlivé a trpělivé vedení při psaní této práce, bratru Bonaventurovi za vhled do františkánského života a svým nejbližším za podporu.

Souhrn

Předkládaná bakalářská práce je religionistické povahy a jejím cílem je interpretovat středověký hymnus *Chvalozpěv stvoření sv. Františka z Assisi* modernímu čtenáři. Papež František ukazuje, že ve své podstatě je chvalozpěv sv. Františka z Assisi aktuálnější než kdy dříve. Primárními texty jsou zde dvě české verze tohoto chvalozpěvu a jeden originální text v umbrijském dialektu.

Úkolem první části práce je uvést čtenáře do kontextu vzniku tohoto hymnu. Představuje život sv. Františka z Assisi, věnuje se hymnu na rovině literárního díla, popisuje jeho základní charakteristiky a výjimečnost a také zmiňuje duševní a fyzické rozpoložení autora při psaní tohoto chvalozpěvu.

Samotná interpretace *Chvalozpěvu stvoření* je rozdělena na deset slok a výklad je představován postupně po slokách a verších. Druhá část práce také ukazuje, jaké má text logické celky a čemu se každá sloka zvlášť věnuje. Práce využívá jak intratextový přístup, tak intertextový přístup.

Obsah

ÚVOD.....	6
1. REŠERŠE.....	8
1.1 PRIMÁRNÍ LITERATURA	8
1.2 SEKUNDÁRNÍ LITERATURA	12
1.3 FRANTIŠKÁNSKÁ HAGIOGRAFIE	16
2. KONTEXT VZNIKU HYMNU.....	17
2.1 ŽIVOT SV. FRANTIŠKA Z ASSISI.....	17
2.2 LITERÁRNÍ SPECIFIKA HYMNU	19
2.3 PÍSEŇ ZROZENÁ V ŽALU.....	20
2.4 PRAVDĚPODOBNÉ LITERÁRNÍ PŘEDLOHY HYMNU	21
3. INTERPRETACE HYMNU	28
3.1 ÚVODNÍ SLOKA	28
3.2 SLUNEČNÍ SLOKA	30
3.3 MĚSÍČNÍ A HVĚZDNÁ SLOKA.....	32
3.4 SLOKA O VĚTRU	33
3.5 SLOKA O VODĚ.....	35
3.6 SLOKA O OHNI	36
3.7 SLOKA O ZEMI	37
3.8 SLOKA O POKOJI.....	39
3.9 SLOKA O SMRTI.....	42
3.10 ZÁVĚREČNÁ SLOKA	46
ZÁVĚR.....	48
BIBLIOGRAFIE.....	50

ÚVOD

Cílem této bakalářské práce je interpretace nejslavnějšího textu sv. Františka z Assisi — *Chvalozpěvu stvoření* neboli *Písně bratra slunce*. Celou práci prostupuje snaha zpřístupnit tento text modernímu čtenáři a poskytnout dostatečné množství podkladů pro co největší porozumění obsahu této písně. Postupně se její dílčí motivy ukazují v kontextech relevantních pro celkové pochopení tohoto textu.

Přestože se jedná o středověký veršovaný hymnus, je tento text dnes aktuálnější než kdy dříve. Papež František svojí první encyklikou *Laudato si'*, kterou přímo odkazuje na refrén tohoto hymnu, připomíná, že už lidstvo dál nemůže pokračovat ve svém dosavadním jednání, které škodí životnímu prostředí. Volá po tom, aby si lidstvo po vzoru sv. Františka z Assisi začalo uvědomovat, že veškeré tvorstvo existuje ve vzájemné závislosti, že se jednotlivé části mají vzájemně doplňovat a sloužit jeden druhému.

Sv. František z Assisi opěvuje Stvořitele a vyzývá, aby se k němu všichni ostatní přidali. Ve *Chvalozpěvu stvoření* je ale skryto mnohem více. V *Písni bratra slunce* František mimo jiné představuje svůj postoj k okolnímu stvoření. Oslovuje stvoření „bratře slunce, sestro luno“ a dokazuje tak, že vše, co je stvořeno, považuje za svou rodinu. Důvod je jednoduchý — celé stvoření má stejného Otce.

Je to právě věrnost křesťanským ideálům a skvělé vyvážení tradice a inovace, co z Františka z Assisi udělalo reformátora a inovátora a nikoliv kacíře a revolucionáře.¹ Jakákoliv snaha redukovat jeho postavu na zbožného blázna, prvního ekologa, nebo člověka s patologickou potřebou se ponižovat, je jen důkazem, že v takových interpretacích dochází k vytržení svatého Františka z jeho žitého kontextu. Například pojem „příroda“ František neznal a nepoužíval, protože ve středověku a dnes má naprosto odlišný význam. Pro Františka vše dostávalo smysl v rámci biblických textů a liturgie, člověk 21. století vidí v té samé oblasti přírodní zákony a ekologické zásady.² V tomto světle je proto důležité číst *Chvalozpěv stvoření* a rozumět svatému Františkovi v rámci jeho doby, ale zároveň nezapomínat na nesmírně široký přesah, který tato píseň má.

Práce je strukturovaná do dvou hlavních částí. Nejprve představuje kontext vzniku *Chvalozpěvu stvoření* na několika rovinách. Čtenáře seznamuje se životem svatého

¹ R. D. SORREL, *St. Francis of Assisi and Nature. Tradition and Innovation in Western Christian Attitudes toward the Environment*, New York: Oxford University Press, 1988, s. 6.

² Tamtéž, s. 8.

Františka a představuje základní linii jeho života, radikální obrácení, hledání správné cesty, postupné založení řádu a končí u smrti a blahořečení. Dále se práce zabývá literární stránkou hymnu. Klade si otázku, proč je právě báseň světce takovým literárním skvostem a jakým způsobem vznikala v čase a prostoru. Práce zmiňuje i možné textové předlohy a zabývá se jejich podobnostmi, logickými souvislostmi i otázkou, co dalšího mohlo mít na Františka při skládání básně vliv. Proto zmiňuje i podstatný fakt, že tento chvalozpěv na Boží stvoření nevznikal například v romantickém rozpoložení, jak by se mohlo ze způsobu tvorby zdát, ale z bolesti a hluboké chudoby. Právě pro tyto okolnosti je důležité Františkova slova nevytrhávat z kontextu, ve kterém byly vysloveny.

Druhou hlavní částí práce je samotná interpretace textu. Hymnus *Chvalozpěv stvoření* je rozdělen do deseti kapitol. Na počátku této interpretace je představena posloupnost jednotlivých částí stvoření, které se postupně v práci objevují podle vnitřního řádu a logiky textu. Pro pochopení jednotlivých symbolů a významů se v práci využívá jak intratextový, tak intertextový přístup. Intratextualita je použita zejména tam, kde je potřeba znát autorův jasný názor na konkrétní oblast. Například v dilematu, zda je v písni chváleno i stvoření nebo zda je hlavním adresátem chvály především Bůh samotný, se využívá vztahu mezi jednotlivými částmi hymnu a jejich vlastností. Intertextový přístup se používá v těch verších, kde se dá jasně ukázat vliv *Starého a Nového zákona*. Zde se práce obrací k příslušným biblickým pasážím a využívá výklady komentářů Jiřího Mrázka a Jana Roskovce. A v neposlední řadě, u těch veršů, kde je potřeba vidět hymnus již v reflexi a odstupu, se práce soustředí na kontextuální přístup a k interpretaci je použita odborná sekundární literatura, věnující se buď františkánské tematice, nebo přímo *Chvalozpěvu stvoření*.

Interpretace je zaměřena především na význam a pochopení sdělení, v některých místech ale práce upozorňuje i na výjimečné jazykové figury, aby tak doplnila povědomí o povaze textu na všech rovinách.

1. REŠERŠE

1.1 Primární literatura

Primární literaturu tvoří původní a česká verze hymnu *Chvalozpěv stvoření. Píseň bratra slunce (Laudes creaturarum)* je významným duchovním i literárním dílem hned z několika důvodů, které budu později v práci představovat. Z literárního hlediska je tento hymnus považován za první dílo italské literatury.³ Taktéž je zajímavé, že originál je napsán v umbrijském nářečí, tedy lidovém jazyku Umbrie, kde František žil. Až následně byla bratry františkány tato *Píseň* přeložena do latiny.⁴ Diskutovalo se také o místu a okolnostech složení, nicméně téměř všechny dostupné prameny se shodují, že prvních několik slok bylo napsáno ve špitále u svatého Damiána, další sloky pravděpodobně přibýly až v následujících letech, některé těsně před světcovou smrtí.

Z různých verzí jak originálního znění, tak českých překladů, jsem vybrala jeden originál a jeden český překlad. Originální text přebírám z knihy Leonharda Lehmana *František – mistr a učitel modlitby*, z prvního kritického vydání V. Branca⁵:

Cantico di frate Sole

I.	Altissimo, onnipotente, bon Signore,
tue so le laude, la gloria e l'onore et onne benedizione.
A Te solo, Altissimo, se confano,
e nullo omo è digno te mentovare. | 1

3 |
| II. | Laudato si, mi Signore, con tutte le tue creature,
spezialmente messor lo frate Sole,
lo qual' è iorno, e allumini noi per loi,
Ed ello è bello e radiante cun grande splendore:
de te, Altissimo, porta significazione. | 6

9 |
| III. | Laudato si, mi Signore, per sora Luna e le Stelle:
in cielo l'hai formate clarite e preziose e belle. | |
| IV. | Laudato si, mi Signore, per frate Vento,
e per Aere e Nubilo e sereno e onne tempo,
per lo quale a le tue creature dai sustentamento. | 12 |
| V. | Laudato si, mi Signore, per sor Aqua, | 15 |

³ F. CARDINI, *František z Assisi*, Praha: Zvon Vyšehrad, 1998, s. 210.

⁴ L. LEHMANN, *František – mistr a učitel modlitby*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, s. 203.

⁵ Tamtéž, s. 203.

- la quale è molto utile e umile e preziosa e casta.
- VI. Laudato si, mi Signore, per frate Foco,
per lo quale enn'allumini la nocte: 18
ed ello è bello e iocundo e robustoso e forte.
- VII. Laudato si, mi Signore, per sora nostra matre Terra,
la quale ne sustenta e governa, 21
e produce diversi fructi con coloriti flori ed erba.
- VIII. Laudato si, mi Signore, per quelli che perdonano per lo tuo amore
e sostengo infirmitate e tribulazione. 24
Beati quelli che 'l sosterrano in pace,
ca da te, Altissimo, sirano incoronati.
- IX. Laudato si, mi Signore, per sora nostra Morte corporale, 27
da la quale nullo omo vivente po'scampare:
Guai a quelli che morrano ne le peccati mortali!
Beati quelli che trovarà ne le tue sanctissime voluntati, 30
ca la morte seconda no li farrà male.
- X. Laudate e benedicite mi Signore,
e rengraziate e serviteli cun grande umilitate. 33

Existuje mnoho pokusů českých autorů o překlad či parafráze *Chvalozpěvu stvoření*. V této práci budu brát za relevantní pouze dva hlavní překlady, které představuji níže. První se nachází ve *Františkánských pramenech I.* od Pospíšila, což je druhé vydání českého překladu *Františkánských pramenů* v českém jazyce.⁶ Druhý překlad se nachází v jiném vydání *Františkánských pramenů* od Štivar. Štivar a Koronthályová překládali přímo na základě originálního textu a ne z moderních jazyků, jako to bylo u vydání předchozích. Proto budu v této práci používat hymnus dle překladu Štivar a Koronthályové.⁷ Text je uvozen ve starém rukopise z Assisi větou: „*To jsou chvály tvorů, které blažený František složil ke chvále a cti Boží, když ležel nemocen u svatého Damiána.*“⁸

⁶ C. V. POSPÍŠIL (ed.), *Františkánské prameny I.*, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2001, s. 76-77.

⁷ B. J. ŠTIVAR (ed.), *Františkánské prameny I.*, Velehrad: Ottobre 12, 2003, s. 145-146.

⁸ Tamtéž, s. 144-145.

Píseň bratra slunce

- I. Nejvyšší, všemohoucí, dobrý Pane, 1
tobě patří chvála, sláva, čest a každé dobrořečení.
Náleží jen tobě, Nejvyšší, 3
a žádný člověk není hoden vyslovit tvé jméno.
- II. Buď pochválen, můj Pane, spolu se vším svým stvořením, 6
především s panem bratrem sluncem,
jenž je dnem a skrze něhož nám dáváš světlo.
A on je krásný a září velikým jasem; 9
tvým, Nejvyšší, je obrazem.
- III. Buď pochválen, můj Pane, za sestru lunu a za hvězdy,
na nebi jsi je stvořil jasné, vzácné a krásné.
- IV. Buď pochválen, můj Pane, za bratra vítr, 12
za vzduch a oblaka, za jasnou oblohu a každé počasí,
jímž dáváš svým tvorům obživu.
- V. Buď pochválen, můj Pane, za sestru vodu, 15
která je moc užitečná, pokorná, vzácná a čistá.
- VI. Buď pochválen, můj Pane, za bratra oheň, 18
kterým osvětluješ noc,
a on je krásný, veselý, silný a mocný.
- VII. Buď pochválen, můj Pane, za naši sestru, matku zemi, 21
která nás živí a stará se o nás
a vydává rozličné plody s pestrými květy a bylinami.
- VIII. Buď pochválen, můj Pane, za ty, kdo odpouštějí pro tvou lásku 24
a snášejí křehkost a trápení.
Blaze těm, kdo to snášejí pokojně,
neboť tebou, Nejvyšší, budou korunováni.
- IX. Buď pochválen, můj Pane, za sestru smrt těla, 27
které žádný živý člověk nemůže uniknout.
Běda těm, kdo zemřou ve smrtelných hříších;
blaze těm, které nalezne [ve shodě s] tvou nejsvětější vůlí, 30

protože druhá smrt jim neublíží.

- X. Chvalte mého Pána a dobrořečte mu,
děkujte mu a služte mu s velkou pokorou.

33

Druhá verze *Chvalozpěvu stvoření* se nachází ve *Františkánských pramenech I.* od Pospíšila v oddíle chval a modliteb.⁹

Chvalozpěv stvoření

Nejvyšší, všemocný, dobrý Pane,
tobě bud' chvála, sláva, čest a všechno dobrořečení.
Patří tobě jedinému, Nejvyšší,
a žádný člověk není hoden vyslovit tvé jméno.
Ať tě chválí, můj Pane, všechno, co jsi stvořil,
zvláště pak bratr slunce,
neboť on je den a dává nám světlo,
je krásný a září velkým leskem,
vždyť je, Nejvyšší, tvým obrazem.
Ať tě chválí, můj Pane, sestra luna a hvězdy,
stvořils je na nebi jasné, vzácné a pěkné.
Ať tě chválí, můj Pane, bratr vítr
a vzduch i oblaka, jasná obloha i každé počasí,
kterým živíš své tvory.
Ať tě chválí, můj Pane, sestra voda,
která je velmi užitečná, pokorná, vzácná a čistá.
Ať tě chválí, můj Pane, bratr oheň, kterým osvětluješ noc,
a on je pěkný, příjemný, mocný a silný.
Ať tě chválí, můj Pane, naše sestra matka země,
která nás živí a slouží nám
a rodí rozličné plody s pestrými květy a trávou.
Ať tě chválí, můj Pane, ti, kdo odpouštějí pro tvou lásku
a snášejí nemoci a soužení.
Blaženi ti, kdo je snesou v pokoji, neboť ty,

⁹ C. V. POSPÍŠIL (ed.), *Františkánské prameny I.*, s. 76-77.

Nejvyšší, dáš jim korunu.
Ať tě chválí, můj Pane, naše sestra smrt těla,
žádný živý člověk jí nemůže uniknout.
Běda těm, kdo zemřou v smrtelných hříších.
Blaze těm, které nalezne spojeny s tvou nejsvětější vůlí,
neboť druhá smrt jim neublíží.
Chvalte mého Pána, dobrořečte a děkujte mu
a služte mu s velikou pokorou.“

1.2 Sekundární literatura

V této práci jsem čerpala ze dvou základních typů pramenů, respektive dvou skupin textů.

Do jedné skupiny patří hagiografické texty, respektive dochované legendy o sv. Františkovi a zmínky o *Chvalozpěvu stvoření*, uchované a sebrané do *Františkánských pramenů*. Druhou skupinou pak je literatura vycházející z těchto hagiografických pramenů a reflektující již konkrétní významy a kontexty oněch hagiografických zdrojů.

Františkánské prameny I. z roku 2001 z původního českého překladu edičně zpracoval, upravil a doplnil Ctirad Václav Pospíšil.¹⁰ Jedná se již o druhé přepracované vydání a pochází z nakladatelství Matice cyrilometodějské v Olomouci. Autor sám přiznává, že toto vydání obsahuje řadu nepřesností, protože vznikalo na základě naléhavé potřeby řádu, mediavelistů a historiků.¹¹ Nicméně na rozdíl od prvního vydání je zde doplněno marginální číslování odstavců podle soudobé italské verze *Františkánských pramenů* a po několik let sloužilo jako nejlepší český překlad všech dostupných legend o sv. Františkovi. Kniha obsahuje rozdělení na tři hlavní kapitoly. Zaprvé jsou to texty psané přímo sv. Františkem z Assisi, tedy řehole nebo chvály a modlitby, do této sekce spadá i *Chvalozpěv stvoření*. Další kapitolou jsou životopisy a legendy. Z prvního životopisu Tomáše z Celana jsem čerpala zejména v kapitole o kontextu vzniku hymnu. Poslední kapitola obsahuje kroniky a jiná svědectví.

Kapucínský otec Jiří Bonaventura Štivar a Markéta Koronthályová se rozhodli pro další vydání *Františkánských pramenů*, přestože již existují dvě předešlá vydání

¹⁰ C. V. POSPÍŠIL (ed.), *Františkánské prameny I.*

¹¹ Tamtéž, s. 5.

Františkánských pramenů I. (Řím 1982, Olomouc 2001).¹² Na rozdíl od předchozích vydání je Štivarova a Koronthályové verze hodnotnější, protože překládají přímo z originálních textů v latině či středověké italštině, zatímco předchozí verze byly překládány z moderních jazyků. Přínosem této publikace jsou zejména kvalitní úvody, které čtenáři pomohou pochopit kontext daného textu. Autoři si zakládají na pečlivosti překladu a opírají se o kritické vydání Kajetana Essera, vydaného v 70. letech 20. století. Kniha obsahuje vedle Františkových spisů i spisy sv. Kláry. Těch je celkově méně a jsou vidět rozdíly ve stylu těchto spisů oproti Františkovým. Sv. Klára používá jiné výrazové prostředky, jiné metafory a klade jiné důrazy ve spiritualitě než sv. František. Autoři používají jiné řazení textů než Pospíšil. Podotýkají v úvodu, že seřadit tyto legendy je obecně velmi náročné a je třeba kombinovat jak časovou souslednost, jak jen to je možné, tak i držet tematické celky. Rozdělují tedy spisy sv. Františka do těchto oddílů: Řehole a závěti, Napomenutí a listy, Modlitby a chvály a Tradovaná díla sv. Františka (díla, u nichž se nedochovala rukopisná tradice a není tedy jisté, zdaje František opravdu autorem).

Zatímco první díl *Františkánských pramenů* je věnován spisům sv. Františka a sv. Kláry, další díly obsahují legendy o zmíněných světcích. V roce 2003 vydává Jiří Bonaventura Štivar v nakladatelství *Ottobre 12* druhý díl *Františkánských pramenů*, jejichž obsahem jsou *Legendy o svatém Františkovi z let 1226-1235*.¹³ Tyto roky jsou ohraničeny Františkovou smrtí a z druhé strany oficiální výzvou Františkovým bratrům o sepsání vzpomínek na něj, jde tedy o nejstarší Františkovy hagiografické životopisy. Štivar zde mimo jiné uvádí i rozsáhlou historickou analýzu těchto legend jakožto hagiografických textů. Vysvětluje zde nejen obecné zákonitosti hagiografie, ale i charakteristiky konkrétních typů legend, například co jsou Kvítky (Fiorretti). Tento Štivarův exkurz do středověké hagiografie využívám zejména pro přiblížení stylu františkánské hagiografie.

Do druhé skupiny sekundární literatury řadím literaturu pocházející vesměs od autorů z jiných zemí. Některé knihy jsem četla v českém překladu, některé v anglickém originále.

Leonhard Lehmann, autor knihy *František – mistr a učitel modlitby*, je kapucínem v Německu, kde se věnoval formaci dorostu a je docentem na vysoké škole františkánů

¹² B. J. ŠTIVAR (ed.), *Františkánské prameny I.*

¹³ B. J. ŠTIVAR, *Františkánské prameny, II: Legendy o svatém Františkovi z let 1226-1235*, Velehrad: Ottobre 12, 2003.

v Münsteru.¹⁴ V této publikaci z roku 1998, vydané v Karmelitánském nakladatelství v Kostelním Vydří, autor prochází všechny dochované Františkovy modlitby a doplňuje je vlastním věcným výkladem, pečlivě je komentuje a v neposlední řadě dává k dispozici návrhy, jak jednotlivé chvály a modlitby využít v praxi, například v rozjímavé modlitbě. Podrobně popisuje, jak jednotlivé Františkovy texty vznikaly a jakou mají historii. Rozebírá je také po stránce textové, větné, řeší stavbu slok, veršů a hledá v této pravidelnosti hlubší smysl. Taktéž *Chvalo zpěvu stvoření* věnuje několik hutných stránek, jež jsem využila při samotné interpretaci textu a při větném rozboru hymnu.

Slovenský článek „Pieseň brata slnka“ se zaměřuje na exegetický komentář k hymnu a vysvětluje významy jednotlivých slov. Opírá se o italské prameny, srovnává jednotlivé významy slov z hymnu s významy z jiných evropských jazyků. Jednotlivá slova z hymnu vyhledává i v jiných spisech o Františkovi a Kláře, a dává tak tyto významy do kontextu celé řady dalších děl o těchto dvou světcích, takže máme přístup k jiné perspektivě pohledu na některé pasáže.¹⁵ Článek vyšel v rámci měsíčníku *Texty z františkánskej spirituality*, který vycházel od roku 1991. Jde o periodikum pro vnitřní potřebu české a slovenské františkánské provincie a obsahuje překlady článků z nejrůznějších světových františkánských periodik. Autorem článku je Sebastián López, šéfredaktorem byl páter Radim Jáchym.

Dalším zdrojem je kniha od Franca Cardiniho s názvem *František z Assisi*.¹⁶ Vyšla v nakladatelství Vyšehrad v Praze v roce 1998. Autor se věnuje několika výroky a příběhům ze života sv. Františka a snaží se podat vyvážený, celistvý a kritický obraz tohoto světce. Zároveň nahlíží do Františkovy spirituality a ukazuje jeho příběh zasazen do středověké mentality a dobového kontextu. Právě propojení se středověkým chápáním přírody dává čtenáři nový a důležitý pohled na *Píseň bratra slunce*. Cardini se v případě *Chvalo zpěvu stvoření* zaměřuje na význam a roli, kterou právem zaujímá ve Františkově spisovatelské činnosti. Také se soustředí na rozporuplné části hymnu a poukazuje na různé možnosti interpretace. Kapitoly jsou uvozeny jednotlivými Františkovými výroky, jež dále rozpracovává.

Důležitost hymnu můžeme vidět na přístupu papeže Františka ke sv. Františkovi z Assisi a v tom, jakým způsobem na sv. Františka z Assisi odkazuje a jak následuje jeho

¹⁴ L. LEHMANN, *František – mistr a učitel modlitby*.

¹⁵ S. LÓPEZ, „Pieseň brata slnka“, *Texty z františkánskej spirituality* (2008): s. 32-40.

¹⁶ F. CARDINI, *František z Assisi*.

myšlenky. První encyklika psaná ryze papežem Františkem vyšla v roce 2015 a nese název *Laudato si'*, v češtině *Bud' pochválen, encyklika o péči o společný domov*.¹⁷ *Laudato si'* je opakující se refrén *Chvalozpěvu stvoření* a papež František důležitost tohoto poselství demonstruje nejen názvem své encykliky. První odstavec z této knihy je citací *Chvalozpěvu stvoření* a odkazuje na naši „sestru“ matku zemi, která protestuje proti zlu, které ji lid působí.¹⁸ V kapitole „Evangelium stvoření“ propojuje aktuální stav světa s Františkovým postojem vyjádřeným ve větě „*pokud si uvědomujeme odlesk Boha ve všem, co existuje, srdce zakouší touhu klanět se Pánu za všechno tvorstvo a spolu s ním*“.¹⁹ Papež František evidentně na sv. Františka navazuje a chce jeho poselství nést dál. V moderní době však není v tomto snažení jediný, v encyklice totiž hojně cituje své papežské předchůdce nebo výstupy z biskupských konferencí po celém světě.

Další publikace se v rámci duchovní cesty svatých Františka a Kláry zaměřuje na jejich zásadní těžiště v chudobě a pokoře. Kniha s příhodným názvem *Chudoba a radost, františkánská tradice* vychází v edici „*Dějiny křesťanských spiritualit*“ a jejím záměrem je přiblížit františkánskou spiritualitu čtenářům jako duchovní tradici s obrovským vnitřním bohatstvím přístupným i dnes.²⁰ Autor William J. Short je děkan Františkánské teologické školy v Kalifornii. Kniha obsahuje historický úvod do procesu vzniku františkánské tradice, pojednává o tom, jak se františkánské hnutí měnilo a jak je františkánský řád rozsáhlý a členitý. *Písni bratra slunce* se věnuje v kapitole „*At' tě chválí, Pane, všechno co jsi stvořil*“ a dále rozvíjí některé její myšlenky. Zdůrazňuje schopnost tohoto hymnu obsáhnout velké množství motivů a obsahu, i když to na první pohled nemusí být v hymnu zjevné.

Z cizojazyčných publikací zmíním nejprve knihu s anglickým názvem *St. Francis of Assisi and Nature. Tradition and Innovation in Western Christian Attitudes toward the Environment*, tedy *Sv. František z Assisi a příroda. Tradice a inovace v přístupu západních křesťanů k životnímu prostředí*.²¹ Tato publikace byla vydána v roce 1988 v nakladatelství Oxford University Press. Jedná se o rozsáhlou anglickou studii Františkova pohledu na přírodu v kontextu středověké tradice. Zdůrazňuje, že Františkovy myšlenky lze chápat pouze v kontextu 13. století. Díky spisům sv. Františka, obzvláště pak díky *Chvalozpěvu*

¹⁷ FRANTIŠEK, *Laudato si' papeže Františka: Bud' pochválen: encyklika o péči o společný domov*. Praha: Paulínky, 2015.

¹⁸ Tamtéž, s. 5.

¹⁹ Tamtéž, s. 56.

²⁰ W. J. SHORT, *Chudoba a radost: františkánská tradice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003.

²¹ R. D. SORREL, *St. Francis of Assisi and Nature*.

stvoření autor ukazuje, že mnoho přesvědčení a postojů sv. Františka z Assisi vychází ze dvou zdrojů. Prvním z nich je navazování na již existující tradice středověkých klášterních řádů, nicméně druhým zdrojem myšlenek je vlastní kontemplace přírody, jeho osobní vztah ke stvořeným věcem, ve kterých vidí odlesky Boží tváře. Kniha je koncipována od obecného a historicky vzdálenějšího ke konkrétnějšímu a bližšímu, tedy *Chvalozpěvu stvoření* a jeho poselství. Autor Roger D. Sorrell se dotýká například i některých konkrétních diskutabilních míst hymnu, provádí jejich analýzu a také ukazuje na význam tohoto díla v rámci vztahu k modernímu ekologickému myšlení.

Druhým anglickým zdrojem je monografie Briana Moloneyho *Francis of Assisi and his „Canticle of Brother Sun“ reassessed*, v překladu *František z Assisi a přehodnocení jeho „Hymnu bratra slunce“*.²² Moloney rozebírá *Chvalozpěv stvoření* do posledního detailu. Ukazuje *Chvalozpěv stvoření* jako literární umělecké dílo a představuje jeho kompozici. Snaží se prozkoumat možné zdroje, ze kterých tento hymnus mohl vzniknout a samozřejmě nezapomíná ani na kontext Františkova života. Tato kniha zkoumá i dobu, ve které světec žil. Velkou část knihy věnuje i samotným významům, které se dají v chvalozpěvu najít. Myšlenky čerpá i od dalších současných autorů. Kniha obsahuje italskou a anglickou verzi hymnu. Na závěr rozebírá hymnus verš po verši a doplňuje ho svým komentářem.

1.3 Františkánská hagiografie

Při popisu Františkova života využívám *Františkánské prameny* jakožto významný zdroj informací o Františkově životě. Jsou důležité jak pro pochopení kontextu vzniku *Chvalozpěvu stvoření*, tak pro samotnou interpretaci hymnu.

Štivar zdůrazňuje, že nesmíme zapomenout, že samotná raná františkánská hagiografie spadá do středověku, v němž lidé vnímali skutečnost jinak než dnes. Zatímco nás dnes zajímá, co se skutečně stalo, životopisci středověku chápali jako skutečnou událost to, co vyjevuje vyšší pravdu. V případě sv. Františka z Assisi jde tedy především o podstatu Františkova ideálu, kterému se historická událost lehce přizpůsobuje.²³

Jednotlivé legendy i díla mají různou věrohodnost. Proto v této práci čerpám především z *Prvního životopisu od Tomáše z Celana*, což je první a oficiální životopis sv. Františka z Assisi.

²² B. MOLONEY, *Francis of Assisi and his „Canticle of Brother Sun“*. New York: Palgrave Macmillan, 2013.

²³ B. J. ŠTIVAR, *Františkánské prameny, II: Legendy o svatém Františkovi z let 1226-1235*, s. 7.

2. KONTEXT VZNIKU HYMNU

Dochovala se celá řada pramenů, ze kterých bychom mohli o Františkově životě čerpat, ale pro přiblížení se Františkovým nejdůležitějším životopisným údajům nejlépe poslouží *První životopis* Tomáše z Celana z roku 1229. Jak již bylo zmíněno výše, jde o nejobsáhlejší a nejvíce autentický Františkův životopis, který vznikl z potřeby získat oficiální legendu o assiském světci pro účely jeho kanonizace. Důvodem, proč byl právě Tomáš vybrán za životopisce nejen Františka, je zřejmě jeho učenost, vzdělání a schopnost literární tvorby.²⁴ Přestože se o Tomášovi z Celana mnoho neví, je jisté, že žil s Františkem nablízko a že byl součástí jeho nově založeného řádu.

Podle Štivar čerpá Tomáš z Celana především ze slov světce, jež slyšel osobně, dále ze svědectví přímých svědků a také ze spisů sv. Františka, především ze *Závěti*. Na některých místech můžeme vnímat vliv papeže Řehoře IX., velkého Františkova obdivovatele a příznivce. V tomto životopisce je znát, když Tomáš z Celana vychází z pramenů a kdy sám vystupuje v roli svědka. Přestože autor zachovává hagiografický styl, Štivar zdůrazňuje, že „o historické hodnotě Prvního životopisu není pochyb.“²⁵

Dále se v této kapitole věnuji zasazení *Chvalozpěvu stvoření* do literárního kontextu, představuji pravděpodobné předlohy a poukazuji na fyzické a psychické rozpoložení Františka při samotném psaní hymnu.

2.1 Život sv. Františka z Assisi

František pocházel z bohatého prostředí a jeho otec Pietro Bernardone byl velmi úspěšný a známý obchodník s látkami. O to více však mohl být vhodným Božím kandidátem na zakladatele žebravého řádu, jak zmiňuje Tomáš z Celana: „*Tak nad ním vztáhl Pán svou ruku, proto ho síla Nejvyššího změnila, aby skrze něho mohli najít hříšníci důvěru, aby znovu zatoužili po milosti, aby byl všem lidem příkladem obrácení se k Bohu.*“²⁶ Ve způsobu života, který odmala vedl, byl najednou nešťastný a tak začal naléhavě hledat, co mají znamenat všechna noční vidění a znamení o rytíři, kterých se mu dostávalo.

Postupně si plně uvědomuje, že peníze pro něho nejsou důležité a že pravá podstata života tkví v něčem jiném. Takovou změnu v chování svého syna, ale otec-obchodník

²⁴ C. V. POSPÍŠIL (ed.), *Františkánské prameny I.*, s. 104.

²⁵ B. J. ŠTIVAR, *Františkánské prameny, II: Legendy o svatém Františkovi z let 1226-1235*, s. 56.

²⁶ C. V. POSPÍŠIL (ed.), *Františkánské prameny I.*, s. 107.

neunesl, Františka se veřejně zřekl a chtěl, aby mu František vrátil i veškerý nabytý majetek. František s radostí tento pokyn přijal do důsledků a vrací Pietru Bernardone i své oblečení.²⁷ Poté, doslova nahý, začíná svou novou životní etapu. Sám svou proměnu popisuje na příkladu s malomocnými: „*Když jsem byl ještě v hříších, zdálo se mi odporným malomocné i jen vidět. Sám Pán však mne mezi ně zavedl a já jsem se jich milosrdně ujal.*“²⁸

Postupně se k němu začali přidávat i další obrácení muži, které nazývá svými bratry. Po nějaké době odešel s několika bratry do Říma, kde papež Inocenc III. s radostí stvrdil stvrdit řeholi Menších bratří.²⁹

Bratři žili v tom nejjednodušším možném oblečení s mnoha záplatami, bydleli ve skalách a nic víc vlastnit nechtěli. Jedli pouze to, co našli nebo vyžebrali. Posluchači Františkových slov nebyli však pouze lidé, ale i mnohá zvířata. Proto se často jeho ikona zobrazuje s ptáky či polní a lesní zvěří, kteří sedí u jeho nohou a naslouchají mu, dokud jim nedá povolení odejít.³⁰

Během svého působení uzdravoval různými způsoby mnoho lidí. Už za jeho života si lidé odstříhávali kousky z jeho hábitu, protože věděli, že se stávaly zázraky uzdravení i skrze předměty, kterých se dotýkal, aniž by u toho osobně byl.³¹ Tomáš zmiňuje několik desítek příkladů uzdravení z nevyléčitelných nemocí nebo případů, kdy František vyhnal zlé duchy z posedlých lidí.

Běžnou náplní jeho dne i noci byly dlouhé modlitby, pokud možno o samotě a ve skalách, kde čelil mnohým pokušením. Jednou se mu při hluboké modlitbě dostalo vidění ukřížovaného muže v podobě Serafa se třemi páry křídel. Záhy se na jeho těle začala objevovat stigmata. Ke stigmatům a celkově zesláblému tělu se postupně přidávaly i další, vážnější choroby, například těžká nemoc očí či žaludku.³²

Zemřel 3. října 1226 a to ve svém rodném městě Assisi v Porciunkuli, kostelíku Panny Marie.³³ Za velkého jásotu a chval a za přítomnosti biskupů, králů, papeže

²⁷ Tamtéž, s. 113.

²⁸ Tamtéž, s. 114, Srov. s. 32.

²⁹ Tamtéž, s. 117-122.

³⁰ Tamtéž, s. 135-136.

³¹ Tamtéž, s. 137.

³² Tamtéž, s. 153-156.

³³ Tamtéž, s. 150.

a velkého množství prostého lidu, byl František 16. 7. 1228 papežem Řehořem IX. nedlouho po své smrti oficiálně svatořečen.³⁴

2.2 Literární specifika hymnu

Protože sv. František z Assisi aktivně nepoužíval latinu, napsal některá svá díla včetně *Chvalozpěvu stvoření* v umbrijském nářečí. Jeho bratři sekretáři je pak do latiny překládali později. Taktéž ne všechna díla psal vlastní rukou, ale často je diktoval a své bratry nechával zapisovat. To potvrzuje svými slovy například v *Závěti*: „*To jsem několika slovy a jednoduše nechal napsat...*“³⁵ František se vyjadřuje jednoduchým a prostým jazykem. Přestože se mu dostávalo mystických zážitků, nepíše o sobě a svých prožitcích, ale zaměřuje se především na údiv nad svým Stvořitelem a snaží se i svým bratrům, potažmo všem čtenářům, zprostředkovat, co je v životě a v modlitbě k Pánu nejdůležitější.³⁶

Sluneční píseň je považována za jedno z nejvýznamnějších děl nejen italské literatury, ale i za jedno z nejznámějších a nejpřekládanějších děl křesťanské literatury vůbec. E. Renan dokonce říká, že „*po evangeliu je to nejkrásnější ukázka náboženské poezie.*“³⁷ Mimo tyto přednosti je také *Chvalozpěv stvoření* jedno z prvních velkých děl italské poezie. V následujících dějinách to také znamená, že má velký vliv v oblasti literatury západního světa a je také důležitým textem pro filosofii a teologii, jak zdůrazňuje Sorrell.³⁸ Nejstarší opis *Písně bratra slunce* je zachován v *Kodexu 338*, pocházející nejspíše z roku 1250. Tento opis je dnes uložený na pergamenu v assiské knihovně. Na tomto pergamenu je sice vytvořen prostor pro noty, ale bohužel se nápěv nepodařilo dochovat. Někteří autoři tvrdí, že by se mohlo jednat o žalmový nápěv, vzhledem k tomu, že se František liturgické texty často modlil a využíval tak i jejich nápěvy. *Chvalozpěv stvoření* vznikl na počátku rozkvětu italské poezie ve stylu „*laude*“ a velmi přispívá k jejímu rozvoji. Že k tomuto stylu literatury *Chvalozpěv stvoření* neodmyslitelně patří, napovídá nejen refrén „*Laudato si*“, ale i latinský název *Laudes creaturarum*. *Sluneční píseň* se řadí k veršované středověké próze s nepravidelnými rýmy.³⁹

³⁴ Tamtéž, s. 172-173.

³⁵ B. J. ŠTIVAR (ed.), *Františkánské prameny I.*, s. 16.

³⁶ Tamtéž, s. 18.

³⁷ Uvedeno viz L. LEHMANN, *František – mistr a učitel modlitby*, s. 204.

³⁸ R. D. SORRELL, *St. Francis of Assisi and Nature*, s. 98.

³⁹ L. LEHMANN, *František – mistr a učitel modlitby*, s. 206.

Na místě a okolnostech složení se autoři dosud neshodli. Podle písemné a ústní tradice stojí v assiském rukopise, že *Chvalozpěv* složil František, když byl nemocný ve špitále u svatého Damiána.⁴⁰ Nicméně není úplně jasné, jestli byla *Píseň* složena najednou, nebo zda byly poslední sloky přidány později. Diskutovaly se mnohé verze. Nejčastěji se zmiňuje možnost, že prvních několik slok bylo složeno naráz ve špitále u svatého Damiana, osmá sloka jako reakce na spor assiského starosty a místního biskupa, který chtěl František pomoci vyřešit a poslední část byla přidána až těsně před jeho smrtí. Cardini zmiňuje, že proti názoru některých autorů, podle nichž byla *Píseň bratra slunce* složena najednou, hovoří promyšlenost a celková propracovanost textu.⁴¹ Štivar se taktéž domnívá, že *Píseň* byla složena nadvakrát či natřikrát a že odstavec o smrti přidal František až v posledním roce svého života. Také se přiklání k tomu, že nejpravděpodobněji ji František psal od zimy 1224 až do léta 1225.⁴² Ve *Františkánských pramenech* zmiňuje Tomáš z Celana, že *Chvalozpěv stvoření* vznikl po Františkově těžké noci, kdy rozmlouval s Pánem o tom, co ho čeká za poklad v nebi, pokud vydrží všechny pozemské útrapy. Doslova mu Pán dává příslib nebeského království.

Jakou roli hrála *Píseň* těsně před Františkovou smrtí, popisuje jeho bratr Tomáš z Celana ve *Druhém životopise* následovně: „*Také všechny ostatní tvory přizval ke chvále Boží a slovy písně, kterou dříve složil, je vyzýval, aby Boha milovali. Dokonce i smrt, všem hroznou a nenáviděnou, vyzval ke chvále. Šel jí radostně vstříc a zval ji jako hosta.*“⁴³

2.3 Píseň zrozená v žalu

„*Jeden z nejkrásnějších a nejdokonalejších hymnů oslavujících radost, život, svět, se zrodil z bolesti a ran.*“ Takto Cardini komentuje významnou okolnost, kterou je třeba vědět při čtení a rozjímání *Chvalozpěvu stvoření*.⁴⁴ Životopisci opravdu hojně popisují, jakými všemi chorobami František v průběhu let procházel, obzvlášť poslední roky před smrtí a po obdržení stigmat. V době, kdy František sepsal *Hymnus bratra slunce*, již nějakou dobu pobýval ve špitále u svatého Damiána. Protože měl velké bolesti očí, pobýval většinu času potmě v cele. Bolest mu zabraňovala spát i odpočívat, cela byla plná myší, které běhaly všude. Právě zde ale uslyšel příslib: „*Tvá nemoc je zástavou mého*

⁴⁰ B. J. ŠTIVAR (ed.), *Františkánské prameny I.*, s. 144.

⁴¹ F. CARDINI, *František z Assisi*, s. 211.

⁴² B. J. ŠTIVAR (ed.), *Františkánské prameny I.*, s. 144.

⁴³ C. V. POSPÍŠIL (ed.), *Františkánské prameny I.*, s. 302.

⁴⁴ F. CARDINI, *František z Assisi*, s. 216.

království a za trpělivost jistě čekej toto království dědictvím!“ Životopisci uvádějí, že právě tato událost byla podnětem pro sepsání *Chvalozpěvu*.⁴⁵

K tělesným bolestem se postupně přidávají i starosti o chod řádu, zvláště ve chvílích, kdy chce jít řád vlastní cestou, čímž se příliš vzdaluje od ideálů, který František zosobňoval. Lehmann zdůrazňuje, že přesto všechno nazýval své bolesti sestrami a ani malárie, či žaludeční a střevní vředy ho nedokázaly odvrátit od nastoupené cesty. Poukazuje na skutečnost, že *Píseň* nebyla napsaná v nějaké krásné, příjemné chvíli, jak by se mohlo zdát, ale že vyvěrá z nemoci a nouze.⁴⁶

2.4 Pravděpodobné literární předlohy hymnu

Není úplně jisté, co všechno mohlo mít vliv na Františka v době sepisování *Chvalozpěvu stvoření*. Sorrell se k tomuto tématu vyjadřuje jednoznačně, podobně jako i další autoři. Františka přímo neovlivnily jiné pohledy náboženských skupin či literárních autorů té doby. Zdá se, že jedinými přímými zdroji, jež mají značný vliv na Františkova díla, obzvláště na *Chvalozpěv stvoření*, jsou biblické texty a liturgické knihy. Ty byly také jeho hlavními zdroji duchovní literatury, pravidelně se například modlival breviář.⁴⁷ Tento fakt můžeme pozorovat i v jeho dalších dílech, kde biblické a liturgické pasáže hojně cituje, či se na ně nějakým jiným způsobem odkazuje. V průběhu let se k nim neustále obrací a čerpá z nich.

Za předlohu Hymnu se považují dva hlavní biblické texty. Tomáš z Celana dává *Chvalozpěv stvoření* v *Prvním životopise* do souvislosti s příběhem *Tří mládenců v ohnivé peci*.⁴⁸ Tento příběh lze nalézt v *Starém zákoně*, knize *Daniel*, ve třetí kapitole. Jako druhý zdroj se uvádí *Žalm 148*, který zmiňuje například svatý Bonaventura ve *Větší Legendě*.⁴⁹ Oběma textům se budu podrobněji věnovat níže.

Příběh tří mládenců v rozpálené peci (Da 3,24a-90), respektive *Píseň tří mužů* (Da 3,51-90) je součástí deuterokanonické vsuvky knihy *Daniel*. Začátek a konec kanonické knihy *Daniel* je původně napsán hebrejsky, střed knihy byl napsán aramejsky. V hebrejském biblickém kánonu je kniha *Daniel* zařazena mezi tzv. *Spisy*. Nicméně v řecky psané *Septuagintě* a tedy i v latinské *Vulgátě*, která ze *Septuaginty* vychází, jsou zařazeny do knih prorockých. Jak je zmíněno výše, je *Vulgata* překladem *Bible*, z níž

⁴⁵ L. LEHMANN, *František – mistr a učitel modlitby*, s. 208. Nadpis podkapitoly 2.3 je taktéž název jedné podkapitoly v této knize.

⁴⁶ Tamtéž, s. 207-209.

⁴⁷ R. D. SORRELL, *St. Francis of Assisi and Nature*, s. 99.

⁴⁸ C. V. POSPÍŠIL (ed.), *Františkánské prameny I.*, s. 145.

⁴⁹ B. J. ŠTIVAR (ed.), *Františkánské prameny I.*, s. 145.

František vycházel. V latinské *Vulgatě* je vyprávění o třech mládencích zařazeno do třetí kapitoly.⁵⁰

Třetí kapitola knihy *Daniel* začíná vystavením zlaté sochy, kterou nechat zhotovit král Nabúkadnesar. Postavil ji v babylonské krajině na pláni a vydal příkaz, aby se od té chvíle této soše klaněli všichni včetně zemských správců, soudců a satrapů. Konkrétně nechal vyhlásit: „*Poroučí se vám, lidé různých národností a jazyků: Jakmile uslyšíte hlas rohu, flétny, citary, harfy, loutny, dud a rozmanitých strunných nástrojů, padnete a pokloníte se před zlatou sochou, kterou postavil král Nebúkadnesar. Kdo nepadne a nepokloní se, bude v tu hodinu vhozen do rozpálené ohnivé pece.*“ (Da 3, 4-6) Všichni, kteří uslyšeli smluvený signál, padli a klaněli se. Výjimku, ale tvořili tři muži Judejci, Šadrak, Měšak a Abed-nego, kteří byli pověřeni správou Babylonské krajiny. Protože jejich odmítnutí ostatní brali jako zradu, udali je králi, že porušují králův nově nastolený příkaz. Nabúkadnesar byl rozhořčen, že tito muži neuctívají jeho bohy, nechal si je předvolat a znovu jim pohrozil trestem rozpálené pece, pokud se nepokloní. Oni však odpověděli: „*Jestliže náš Bůh, kterého my uctíváme, nás bude chtít vysvobodit z rozpálené ohnivé pece i z tvých rukou, králi, vysvobodí nás. Ale i kdyby ne, věz, králi, že tvé bohy uctívat nebudeme a před zlatou sochou, kterou jsi postavil, se nepokloníme.*“ (Da 3, 17-18) Král proto nechal vytopit pec ještě více než obvykle, aby ony muže usmrtil plameny ohně. Jenže jakmile padli do pece, začali se procházet mezi plameny, velebit Boha a dobrořečit mu. Pak se začíná Abed-Nego (neboli Azarjáš) dlouze modlit a mluvit s Hospodinem. Plameny sežehli Kaldejce, kteří pec rozpalovali, ale v peci jakoby vanul ranní vánek. Oheň se trojice mužů vůbec nedotkl.

Druhá část deuterokanonické vsuvky třetí kapitoly knihy *Daniel* se jmenuje *Píseň tří mužů*. Ti začali jako jedním hlasem chválit Boha a oslavovat jej. Král vstal a užasl, protože viděl, jak se v peci procházejí ti tři muži, které tam nechal vhodit a navíc je tam s nimi někdo čtvrtý. Ten čtvrtý muž se králi zdál podobný božimu synu. Od té chvíle chválil i Nabúkadnesar Měšakova, Šadrakova a Abed-negova Boha a rozkázal, aby nikdo proti jejich Bohu nic neříkal, protože činí veliké divy.

Azarjášova modlitba je pojmenovaná podle jednoho z mužů, Abed-Nega. Azarjáš uprostřed ohně chválí a velebí Pána a zároveň vyznává vinu svého vyvoleného lidu. Věřící ale, že Hospodin neopustí své věrné a že je neopustí ani kvůli zradě svého lidu. Prosí Hospodina, aby přijal místo celopalů beranu a býků „*oběti rtů*“ a spokojil se s pokornými

⁵⁰ M. BIČ, *Výklady ke Starému zákonu V.*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, s. 218.

modlitbami.⁵¹ Čtvrtá postava procházející se v peci je postava anděla. Anděl zde vystupuje jakožto nečekaný, ale viditelný prostředník zastupující Hospodina, který je tím, kdo ve skutečnosti zachraňuje.⁵²

Píseň tří mužů je rozdělena na dva logické celky. Prvním z nich je vyznání Hospodinova požehnání: „*Tedy ti tři v peci jako jedněmi ústy velebili Boha, oslavovali jej a dobrořečili mu slovy: „Požehnaný jsi, Hospodine, Bože našich otců, chvályhodný a vyvýšený navěky, a požehnané svaté jméno tvé slávy, nade vše chvályhodné a nade vše vyvýšené navěky. Požehnaný jsi v chrámu své svaté slávy, nade vše velebený a přeslavný navěky. Požehnaný jsi, který trůníš nad cheruby a shlížíš na propasti, chvályhodný a nade vše vyvýšený navěky. Požehnaný jsi na svém královském trůně, nade vše velebený a nade vše vyvýšený navěky. Požehnaný jsi na nebeské klenbě, velebený a oslavený navěky!“* (Dan 3, 52-57)

Šestkrát se opakuje „požehnaný jsi“ a to pětkrát ve vztahu k Hospodinu a jednou ve vztahu k jeho jménu. Hospodin si zaslouží chválu, protože „*trůní nad Cheruby*“, protože „*navěky vyvýšil své jméno*“ a dle „*na nebeské klenbě*“.⁵³ Je to tedy část, vztahující se přímo k Bohu, je to snaha vylíčit jeho velikost, krásu nesmírnou rozdílnost, která rozděluje Boha a člověka.

Druhou část deuterokanonického rozšíření tvoří část s nadpisem: *Stvoření je vyzýváno ke chvále*. V opakujícím se refrénu „*Dobrořečte Hospodinu*“ a jako odpověď v druhé řádce „*velebte a vyvyšujte ho navěky*“ se opakují výzvy adresované všemu, co je na nebi, na zemi i všechno mezi tím, všechno at' dobrořečí Hospodinu. Důvodem dobrořečení je osvobození tří mužů zprostředka ohně, což znamená vysvobození z podsvětí a záchranu od jisté smrti, jak se zmiňuje v osmdesátém osmém verši. Stvořením se zde myslí jak tvorové, jako je ptactvo, ale i netvoři, tak i neživá hmota jako jsou hory nebo moře. Ke chvále se mají přidat ale samotná nebesa, andělé na nebesích. *Píseň* nezapomíná ani na slunce, měsíc a hvězdy, ve výčtu se objevují i živly jako voda nebo oheň a to i v podobě počasí – větry, sněhové vločky, blesky. Po zvířatech přichází na řadu vše týkající se lidí. Vyzývat Hospodina mají synové lidští, Izrael nebo jeho kněží. Poté se přechází k obecnějšímu tónu. Ke chvále jsou vyzýváni Hospodinovi služebníci, duchové a duše

⁵¹ Tamtéž, s. 219.

⁵² Tamtéž, s. 220.

⁵³ Tamtéž, s. 220.

spravedlivých, věrní a pokorní srdcem. *Píseň* končí po způsobu žalmů poukazem na fakt, že Hospodinovo milosrdenství je věčné.⁵⁴

Svatý Bonaventura považuje za možnou předlohu *Žalm* 148 s názvem *Chvalte Hospodina z nebes, chvalte ho ve výšinách*.⁵⁵

¹ Haleluja.

Chvalte Hospodina z nebes,

chvalte ho ve výšinách!

² Chvalte ho, všichni jeho andělé,

chvalte ho, všechny jeho zástupy.

³ Chvalte ho, slunce s měsícem,

chvalte ho, všechny jasné hvězdy.

⁴ Chvalte ho, nebesa nebes,

rovněž vody nad nebesy,

⁵ chvalte Hospodinovo jméno!

Vždyť on přikázal, a bylo to stvořeno,

⁶ on tomu dal povstat navěky a navždy,

nařízení, které vydal, nepomine.

⁷ Ze země ať chválí Hospodina

netvoří a všechny propastné tůně,

⁸ oheň, krupobití, sníh i mlha,

bouřný víchř, který plní jeho slovo,

⁹ horstva a všechny pahorky,

ovocné stromy a všechny cedry,

¹⁰ zvěř a všechna dobytčata,

plazi, okřídlené ptactvo,

¹¹ králové země a všechny národy,

vladaři a všichni soudci země,

¹² jinoši i panny, starci i mladí.

¹³ Ať chválí Hospodinovo jméno,

pouze jeho jméno je vyvýšené,

jeho velebnost je nad zemí i nebem.

⁵⁴ Tamtéž, s. 220-221.

⁵⁵ B. J. ŠTIVAR (ed.), *Františkánské prameny I.*, s. 148.

¹⁴ Vyvýšil roh svého lidu k chvále všech svých věrných,
synů Izraele, lidu, který je mu blízký.

Haleluja.

Zde se vyzývají ke chvále Boží andělé, slunce s měsícem, jasné hvězdy, ale i sníh či ovocné stromy. Tento žalm je sám o sobě jasnou výzvou k oslavě Hospodina. Vyjadřuje, že svou moc Hospodin projevil právě v tom, co stvořil, Hospodin je po právu Pánem všeho tvorstva. V žalmu se dají rozeznat hlavní dvě části. První část tvoří vybidnutí nebes, andělů a dalšího nebeského stvoření k oslavě Hospodina. Jsou to verše první až šestý. Druhou část tvoří následující verše sedmý až čtrnáctý. Jde zde o vybidnutí země, aby i ona chválila Hospodina.⁵⁶ Podobně jako v knize *Genesis* první kapitole se rozlišuje rozdělení vod nad klenbou a pod klenbou. Hvězdy se objevují na různých dalších místech *Bible* jako Boží andělé (Sd 5,20: „*Z nebes bojovaly hvězdy, bojovaly ze svých drah ze Síserou.*“) a někde nebesa promlouvají jako by to byly živé bytosti, jak je vidět v žalmu devatenáctém, ve druhém verši: „*Nebesa vypravují o Boží slávě, obloha hovoří o díle jeho rukou.*“⁵⁷ Ve čtvrtém verši se setkáváme s obratem „*nebesa nebes*“. Někteří badatelé tvrdí, že Izrael věřil v několik nebeských vrstev, jiní ale spíše tento obrat považují pouze za básnickou hyperbolu.⁵⁸ V odkazu do výše zmíněné první kapitoly knihy *Genesis* je jasně vidět, že se klade velký důraz na to, že Bůh je tvůrcem pořádku, který vládne světu. To Boží vůle učinila klenbu a rozdělila tak vody nad klenbou a vody pod klenbou. To Bůh nazval tuto klenbu nebem (Gn 1,7-8).⁵⁹ Jak čteme například v žalmu devadesátém třetím, svět je díky moci Božího slova „*pevně založen a nic s tím neotřese*“ (Ž 93, 1).⁶⁰

Výzva adresovaná veškerému stvoření, aby oslavovalo Hospodina jako svého tvůrce a Pána světa, měla pro Izraelity té doby jeden zásadní význam: osvobozovala Boží lid od strachu z temných a neznámých sil, které podle starých tradic vládly světem. Tato představa Hospodina jako Pána tvorstva je osvobozovala od strachu z budoucnosti. Touto vírou v Boží řád, vírou, že všude vládne laskavá Hospodinova ruka, se velmi odlišují od svých současníků, kteří věřili ve velké množství svých bohů, jimž se museli především zavděčit a jež je spíše děsili, než že by je chránili. Také se tímto Izraelité odlišují od

⁵⁶ *Výklady ke Starému zákonu*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998, s. 578.

⁵⁷ Tamtéž, s. 578.

⁵⁸ A. NOVOTNÝ, *Biblický slovník*, s. 480.

⁵⁹ „*Učinil klenbu a oddělil vody pod klenbou od vod nad klenbou.*“

⁶⁰ *Výklady ke Starému zákonu*, s. 579.

moderní představy světa, kde vládou neosobní zákony a nahodilost dění. Díky víře v osobního všemocného Boha, měli synové Izraele zdroj síly a neutuchající radosti.⁶¹

Veršem sedmým začíná část dotýkající se země a všeho co je na ní a pod ní. Zmínění netvoří ze sedmého verše odkazují na bájně nestvůry, o kterých čteme v žalmu sedmdesátém čtvrtém: „*Svou mocí jsi rozkymácel moře, drakům na vodách roztrátils hlavy*“ (Ž 74, 13) nebo v Izajášovi „*v onen den Hospodin ztrestá svým tvrdým, velkým a pevným mečem livjatána, hada útočného, livjatána, hada svinutého, zabije draka v moři.*“ (Iz 27,1). Netvoří a propastné tůně zde ale nejspíš nejsou jen do výčtu. Když i netvoří a propastné tůně mají chválit Hospodina, znamená to veskrze, že jsou tyto temné mocnosti přemoženy, že podléhají nadvládě jejich laskavého Pána a není třeba se jich tedy více obávat a to opět přispívá k pokoji a radosti celého stvoření. Stejně tak přírodní živly patřily do té doby do moci božstev - jde o přírodní síly, nad kterými člověk nemá žádnou moc, ale Bůh ano. V tomto pojetí i bouřný víchř, sníh nebo mlha plní Hospodinovy příkazy a spadá pod jeho nadvládu. V žalmu to je opět vyjádřeno výzvou k oslavě a chvále společného Pána. Taktéž zvířata spadají do výčtu, především proto, aby se na nic neopomnělo. Aby bylo jasné, že všechna živá zvířata, včetně těch domácích, divokých, včetně ptactva nebo i hadů, jsou závislé na svém Stvořiteli, který se o ně taktéž s laskavostí a s péčí stará.⁶²

Jako poslední logický celek se k oslavě Boha připojuje člověk všeho postavení, věku či pohlaví. Chválit mají jak králové a soudcové, tak jinoši a panny. Stejně jako sbor se zde jednotlivé hlasy spojují, aby oslavili Hospodinovo jméno. Jméno, na které se ptá Mojžíš, když se mu Bůh zjevil: „*Řekni Izraelcům toto: Posílá mě k vám Hospodin, Bůh vašich otců, Bůh Abrahámův, Bůh Izákův a Bůh Jákobův. To je navěky mé jméno, tím si mě budou připomínat od pokolení do pokolení.*“ (Ex 3, 15). Ve čtrnáctém verši lidé oslavují, že vyvýšil roh svého lidu, synů Izraele. Roh je ve starém zákoně symbolem síly a moci, vyzdvihuje lid z ponížení.⁶³

Když se podíváme na strukturu obou předloh, nápadně se *Hymnu bratra slunce* podobají. Co mají všechny tři texty společné, je především stejná posloupnost těch, kteří mají chválit a oslavovat Hospodina. Všechny texty začínají s oslovením Hospodina jako někoho, kdo si chválu zaslouží, ať už proto, že je Bůh „*nejvyšší a všemohoucí*“ (*Chvalozpěv stvoření*) nebo že pochází z nebes (*Žalm 148*) a je Bohem našich otců (*Píseň*

⁶¹ Tamtéž, s. 579.

⁶² Tamtéž, s. 580.

⁶³ Tamtéž, s. 580.

tří mužů). Poté na řadu přichází nebesa, konkrétně nebesa nebes, všechny vody nad oblohou — a stvoření na nebesích — andělé, cherubové, popřípadě nebeská tělesa zastoupená měsícem, sluncem, nebeskými hvězdami. Poté přichází na řadu země a vše, co je na ní. Zmiňují se zvířata, byliny i bájná netvoři. Pak se v různých obměnách vybízí ke chvále i počasí a přírodní živly — mlha, déšť, bouřný víchr — ale i další pozemské výjevy, jako je chlad či žár. Nakonec se všechny texty stáčí k člověku.⁶⁴

Chvalozpěv stvoření se však v mnohých ohledech a na různých rovinách od svých biblických vzorů výrazně odlišuje. Zatímco *Píseň mužů v rozpálené peci* i *Žalm 148* sledují výčet všeho, co má chválit Hospodina, František se u jednotlivých stvoření zastavuje a více rozvíjí jejich jednotlivé vlastnosti. Podle Sorrella jde František svým obdivováním jednotlivých charakteristik stvoření daleko za neutrální vyjádření biblických pasáží. Ať už rozvitím jednotlivých zmíněných částí stvoření, anebo jejich něžným bratrským oslovením.⁶⁵ Obecně se ve *Chvalozpěvu* objevuje propracovanější předpoklady o vzájemných vztazích mezi jednotlivými druhy stvoření a také mezi stvořením a lidmi a mezi lidmi a Bohem.

Mnohem zásadnější rozdíl lze ale na první pohled spatřit ve způsobu, jakým jsou stvoření vyzývána ke chvále. Zatímco *Píseň tří mužů* i *Žalm 148* používají k oslovení stvoření přímý imperativ, František používá pasivní formu. To je také předmětem rozsáhlých diskuzí o tom, zda chtěl opravdu František vyzvat tvory ke chvále Pána, anebo chválit Pána za všechno, co stvořil. K tomuto dilematu se vrátíme později. Také je zajímavé, že na rozdíl od předloh nezmiňuje bytosti spojené s nebesy — andělé nebo mocnosti nebes se ve *Chvalozpěvu stvoření* nevyskytují, nechává pouze materiální elementy stvoření.⁶⁶

⁶⁴ R. D. SORRELL, *St. Francis of Assisi and Nature*, s. 102.

⁶⁵ Tamtéž, s. 102.

⁶⁶ Tamtéž, s. 102.

3. INTERPRETACE HYMNU

V následující tabulce je přehledně zobrazena struktura, počet veršů a rozdělení hymnu do třech logických celků. Podobnosti názorně ukazuje následující tabulka převzatá z knihy *František – mistr a učitel modlitby*. Taktéž pojmenování slok přebírám z této knihy.⁶⁷

I.	(1-4)	Úvodní sloka	
II.	(5-9)	Sluneční sloka	Nebe
III.	(10-11)	Měsíční a hvězdná sloka	
IV.	(12-14)	Sloka o větru	Prvky
V.	(15-16)	Sloka o vodě	
VI.	(17-19)	Sloka o ohni	
VII.	(20-22)	Sloka o zemi	
VIII.	(23-26)	Sloka o pokoji	Člověk
IX.	(27-31)	Sloka o smrti	
X.	(32-33)	Závěrečná sloka	

3.1 Úvodní sloka

- (1) Nejvyšší, všemohoucí, dobrý Pane,
Altissimo, onnipotente, bon Signore,
- (2) Tobě patří chvála, sláva, čest a každé dobrořečení.
tue so le laude, la gloria e l'onore et onne benedizione.

Tyto první dva verše spolu s posledními dvěma verši dávají rámeček celému hymnu. Jednoznačně určují, komu je tato chvála určena a udávají tak theocentrický ráz básně. Mottem celé písně je opěvovaná velikost Boha a nedokonalost člověka, který ale není Bohem rozhodně zapomenut.⁶⁸ V sekvenci tří adjektiv z prvního verše není na první pohled jasné, proč je nejslabší adjektivum „dobrý“ až třetím z této řady přívlastků. Moloney na několika Františkových spisech ukazuje, že pro Františka je Bůh především extrémně dobrý a také zdrojem všeho dobra. Příkladem za všechny může být výňatek z *Chval Boha nejvyššího* napsaných pro bratra Lva na hoře La Verna, kde píše: „...*ty jsi dobro, všechno dobro, nejvyšší dobro, Pán Bůh živý a pravý.*“⁶⁹ Zdá se tedy, že pro

⁶⁷ L. LEHMANN, *František – mistr a učitel modlitby*, s. 213.

⁶⁸ Tamtéž, s. 210.

⁶⁹ B. MOLONEY, *Francis of Assisi and his „Canticle of Brother Sun“*, s. 124.

Františka není větší chvála než ono „dobrý“. Adjektiva „nejvyšší a všemohoucí“ se často vyskytují i ve Františkových dalších spisech, a to dokonce ve stejném pořadí.⁷⁰

Volba slovosledu, kladoucího zájmeno „Tobě“ na první místo podtrhuje, že chvála bude patřit jedině Bohu a nikomu jinému. Časté zdůrazňování komu je chvála či modlitba určena, je jedna z Františkových výrazných charakteristik. Sekvence čtyř podobných podstatných jmen lze nalézt ve *Zjevení 5,13*: „*Tomu, jenž sedí na trůnu, i Beránkovi dobrořečení, čest, sláva i moc na věky věků!*“ Toto místo a další odkazy v Bibli se stávají Františkovi přinejmenším inspirací pro vyjadřování se o jeho milovaném Pánu. Například v *Listu věřícím* čteme: „*Tomu pak, který pro nás tolik zlého vytrpěl a tolik dobrého nám prokázal a v budoucnu prokáže, tomu ať každé stvoření, které je na nebi i na zemi, v moři i v podsvětí, vzdává chválu, čest a slávu i dobrořečení...*“⁷¹ Podobný pořádek slov, objevujících se zde v hymnu, používá později František i ve svých pozdějších spisech. Příkladem za všechny může být zakončení modlitby *Chvály ke každé hodině*, kde najdeme: „*Všemohoucí, nejsvětější, nejvyšší a svrchovaný Bože, všechno dobro, svrchované dobro, celé dobro, ty jediný jsi dobrý, tobě vzdáváme všechnu chválu, všechnu slávu, všechen dík, všechnu čest, všechno dobrořečení a všechno dobré. Staň se, staň se. Amen.*“⁷² Jak podotýká Moloney, je zajímavé, že na rozdíl od této ukázky, se ve *Chvalozpěvu stvoření* nevyskytuje opakování důrazu na slovo „všetchno“.⁷³

(3) Náleží jen tobě, Nejvyšší,
A Te solo, Altissimo, se confano,

(4) a žádný člověk není hoden vyslovit tvé jméno.
e nullo omo è digno te mentovare.

Třetí verš zdůrazňuje znění veršů předcházejících a připravuje čtenáře na rozvinutí Boží chvály. Františkovým hlavním zdrojem vědomostí o Bohu je *Bible*, konkrétně čerpá z Vulgaty, tj. dlouho užívaného latinského překladu Bible a závazného textu pro středověk. Moloney dává do souvislosti s Františkovou velkou úctou k Bohu například verše z prvního *Listu Timoteovi* („*Králi věků, nepomíjejícímu, neviditelnému, jedinému Bohu buď čest a sláva na věky věků.*“ 1 Tm 1,17) jako jeho možnou inspiraci. V případě verše následujícího, pak odkazuje na *List Filipským* („*...jméno nad každé jiné jméno*“ Fp 2,9).⁷⁴

⁷⁰ Tamtéž, s. 124.

⁷¹ C. V. POSPÍŠIL (ed.), *Františkánské prameny I.*, s. 54-55.

⁷² Tamtéž, s. 78.

⁷³ B. MOLONEY, *Francis of Assisi and his „Canticle of Brother Sun“*, s. 125.

⁷⁴ Tamtéž, s. 127.

3.2 Sluneční sloka

- (5) Bud' pochválen, můj Pane, se vším svým stvořením,
Laudato sie, mi Signore, con tutte le tue creature,
- (6) především s panem bratrem sluncem,
spezialmente messer lo frate Sole,
- (7) jenž je dnem a skrze něhož nám dáváš světlo.
lo qual è iorno, e allumini noi per loi,
- (8) A on je krásný a září velikým jasem;
Ed ello è bello e radiante cun grande splendore:
- (9) tvým, Nejvyšší, je obrazem.
de te, Altissimo, porta significazione.

„*Laudato sie, mi Signore*“ – tímto veršem počíná opakující se refrén několika slok a stěžejní část písně. „*Mi Signore*“ je něžné oslovení plné úcty, jež by se dalo dle Lehmana přeložit také jako „*milovaný Pane/můj dobrý Pane*“.⁷⁵ Samotné „*Laudato sie*“ má jen v českých překladech dvě hlavní varianty, a to „*bud' pochválen*“ nebo „*at' Tě chváli*“. Někteří autoři poukazují na spojku „*con*“, jako na důkaz, že písní je chválen nejen Bůh, ale také „*spolu s ním*“ celé stvoření. Tato představa by ale sesadila Boha, jakožto jediného hodného chvály. Lopéz ale na základě znalosti *Františkánských pramenů* podotýká, že se zde určitě nejedná o pění chvály na tvory, ale že tvorové jsou zde prostředkem, kterým František chválí Pána. František vyzývá všechno živé, aby Pána chválilo spolu s ním.⁷⁶ Také Cardini píše, že zde o panteismu nemůže být řeč. V ostatních částech hymnu je jasně naznačeno, komu patří chvála, sláva a čest.⁷⁷

Oslovováním „*bratře a sestro*“ dává František najevo, že je důvěrně spojen se vším, co Bůh stvořil — se světem, ve kterém žije a potažmo s Bohem samotným, který je ve světě skrze stvořené věci a tvory neustále přítomen. Slunce je nazýváno bratrem i proto, že je stvořeno stejně jako člověk, jsou si v tomto rovni. František dává slunci v šestém verši nadřazené postavení mezi dalšími stvořenými věcmi. Jak se domnívá Moloney, je to nejspíš proto, že je zdrojem života. Podle tohoto autora je také toto výsadní postavení slunce vhodně zvolené, protože slunce svůj význam získává právě od Pána a František tak Pána chválí pro dobrodiní, které slunce přináší.⁷⁸

⁷⁵ L. LEHMANN, *František – mistr a učitel modlitby*, s. 211.

⁷⁶ S. LÓPEZ, „Píseň brata slnka“, *Texty z františkánskej spirituality*, s. 37.

⁷⁷ F. CARDINI, *František z Assisi*, s. 213.

⁷⁸ B. MOLONEY, *Francis of Assisi and his „Canticle of Brother Sun“*, s. 128.

Sám František i autoři knih, kteří o něm píšou, spíše než pojem „příroda“, používají pojem „stvoření“ (creature). Přestože je dnes František často s přírodou spojován a jeho obraz jako „milovníka přírody“ bývá často využíván pro účely moderního světa, musíme si uvědomit, že František by nikdy pojem příroda (natura) nepoužil. Mluví o nebesích, o zemi nebo o všech živých tvorech, které se nachází pod nebesy. Jeho představa přírody se neshoduje s naším moderním pojetím přírody, kterou popisujeme pomocí řady vědeckých zákonů, jimiž se řídí vesmír. Františkův pohled na svět oproti tomu vychází z pojmů, které zná z Vulgaty, ze žalmů a denní liturgie. František věří v Boží stvoření uspořádané podle plánu, který je hierarchický a neměnný — všechny části mají své místo a závisejí na Boží vůli a jednání. To je základ Františkova vnímání „přírody“.⁷⁹

Cardini podotýká, že tímto postojem šel jistě sv. František proti proudu doby. Ve středověku se s přírodou bojovalo, vrcholily odlesňovací a zúrodňovací akce, jež byly projevem heroismu. Středověk v žádném případě přírodu nemiloval.⁸⁰ Sorrell ale doplňuje, že třebaže Františkův postoj byl jistým způsobem inovativní, v kontextu středověkých tendencí, to byla také součást obecné tendence, k jejímuž prosazování se postupně přidávali další a další zástupci.⁸¹

Lehmann zdůrazňuje, že *Sluneční píseň* není pouhá přírodní lyrika, ani se zde nejedná o přírodní mystiku. Je to hymnus na krásu Boha, jež se odráží ve stvořeném světě, který je vykoupen skrze oběť Ježíše Krista. Starší výklady dokonce zmiňují myšlenku, že bratrem sluncem je myšlen právě Kristus. Ve starokřesťanských hymnech je Ježíš často označován jako „*Slunce spravedlnosti*“.⁸²

V průběhu vývoje františkánského řádu masivně rozšířil jeden z františkánů, Bernardin Sienský, symbol slunce, v jehož středu je napsán trigram „*IHS*“. Přičemž písmeno H navíc vrůstá do symbolu kříže, který tak tvoří střed slunečních paprsků. Trigram představuje počáteční písmena řecké formy jména Ježíš (Ἰησοῦς). Existuje několik variant, nejpůvodnější z nich je varianta dvanácti paprsků odkazující na dvanáct apoštolů. Bernardin tímto sluncem navazuje na tradici solární symboliky. Inovací ovšem je, že kosmologického slunečního boha nahrazuje Bůh mravní, tedy Slunce spravedlnosti. Později se tento symbol stal symbolem jedné větve františkánů — observantů. Bernardin byl ovšem částí církve osočen za šíření modloslužby, protože v některých případech došlo

⁷⁹ R. D. SORRELL, *St. Francis of Assisi and Nature*, s. 8.

⁸⁰ F. CARDINI, *František z Assisi*, s. 213.

⁸¹ R. D. SORRELL, *St. Francis of Assisi and Nature*, s. 16.

⁸² L. LEHMANN, *František – mistr a učitel modlitby*, s. 220.

k posunu významu. Nástrojem spásy nemá být samozřejmě tento trigram, ale samotný Ježíš, na něhož celý symbol odkazuje.⁸³

3.3 Měsíční a hvězdná sloka

(10) Bud' pochválen, můj Pane, za sestru lunu a za hvězdy,
Laudato si, mi Signore, per sora Luna e le Stelle:

(11) Na nebi jsi je stvořil jasné, vzácné a krásné.
in cielo l'hai formate clarite e preziose e belle.

Ze stylistického hlediska je přínosné se zaměřit na střídání hlásek „s“ a „l“. V originálním znění tak tyto zvukomalebné prvky dodávají tomuto řádku výjimečnost a kvalitu. Moloney poukazuje na pojem „sora“. Zatímco ve středověké italštině mohlo být toto slovo užíváno jako název pro sourozence ženského pohlaví, anebo členku náboženského řádu, tak v soudobém italském jazyce už se používají dvě rozdílná slova.⁸⁴ Pro uvažování o tom, zda když oslovuje například ptactvo jako své bratry, zda je vnímá jako součást řádu, anebo je považuje pouze za svou rodinu, je tato informace zajímavá. Například Sorrell si myslí, že všechna ostatní stvoření František považuje za součást svojí nové široké rodiny. František opustil svoji původní biologickou rodinu a postupně si tak definuje novou rodinu, kterou tvoří všichni ti, kteří slouží Bohu.⁸⁵

Latinské „per“ se dá překládat jako „za“, „skrze“ nebo lze význam opsat pomocí sedmého pádu (př.: sestrou lunou). Štivar zmiňuje, že pro první variantu, tedy, že František chválí Pána i celé jeho stvoření, hovoří verše pět až devět, kde je Pán chválen spolu s panem bratrem sluncem.⁸⁶ Lehmann zase přináší pohled Františka, který velebí Boha „se všemi tvory, chválí Boha skrze ně a děkuje mu za jejich krásu, užitečnost a pestrost“.⁸⁷

Sorrell zde poznamenává, že je spíše třeba se podívat na kontext, ve kterém *Píseň* vznikala a pátrat po tom, co bylo pro Františka v době vzniku skladby nejdůležitější. Z toho potom snáze vyvodíme, jaké by mohlo být základní vyznění. Říká, že je těžké uvěřit, že by do tohoto typu textu, který navíc vznikal veskrze spontánně, byla vložena takováto obsahová nejednoznačnost. Také se obrací ke kontextu možných zdrojů, které byly Františkovi přístupné. Jak je řečeno výše, jsou to liturgické texty a biblické texty, konkrétně dvě hlavní předlohy – *Žalm 148* a *Píseň tří mužů v peci*. V těchto předlohách je

⁸³ J. CHLÍBEC, *Bernardinské slunce nad českými zeměmi*, Praha: Academia, 2016, s. 65-67.

⁸⁴ B. MOLONEY, *Francis of Assisi and his „Canticle of Brother Sun“*, s. 130.

⁸⁵ R. D. SORRELL, *St. Francis of Assisi and Nature*, s. 66.

⁸⁶ B. J. ŠTIVAR (ed.), *Františkánské prameny I.*, s. 145.

⁸⁷ L. LEHMANN, *František – mistr a učitel modlitby*, s. 211.

význam jasný, vzhledem k silnému theocentrickému základu, který mají. Proto se přiklání k variantě, že jsou stvoření vyzývána, aby chválila Pána spolu s ním, protože není jiný větší důvod, proč by se měl v tomto František od předloh tak výrazně odlišovat.⁸⁸

Diskuze ohledně relevance jednotlivých významů však není nejpodstatnější. Navíc, Bůh může být chválený stvořením a zároveň pro to, co stvořil. Důležitější je mít při čtení této písně na paměti, že zde nemá jít o doslovnou analýzu veršů, ale především o pochopení hlubšího smyslu, který František do řádků hymnu zajisté ukryl, jak podotýká Cardini.⁸⁹

Refrémem celého *Chvalozpěvu stvoření* je opakující se „Laudato si“ a spojka „per“. To tvoří klidový pól písně, zatímco tvorové, za něž a skrze něž se má Bůh chválit, se neustále proměňují. Lze dokonce sledovat určitou pravidelnost. František postupuje od makrokosmu k mikrokosmu, od nebe k zemi až ke člověku. Nebe zastupuje slunce, měsíc a hvězdy, zemi zastupují čtyři základní živly: vzduch, voda, oheň a země, což jsou zároveň pralátky symbolizující všechno ostatní. Člověk pak znázorňuje mikrokosmos a odraz velkého světa.⁹⁰

3.4 Sloka o větru

(12) Bud' pochválen, můj Pane, za bratra vítr,
Laudato si, mi Signore, per frate Vento,

(13) za vzduch a oblaka, za jasnou oblohu a každé počasí,
e per Aere e Nubilo e sereno e onne tempo,

(14) jimž dáváš svým tvorům obživu.
per lo quale a le tue creature dai sustentamento.

V těchto verších lze nalézt několik básnických obrátů, dodávající hymnu — především ovšem v původním znění — zvukomalebnot na poslech a neméně tak dokazuje originálnost celého díla. Asonance slov „vento“ a „tempo“, tedy vítr a počasí, přirozeně propojuje vítr z dvanáctého verše s počasím ze třináctého verše. Třináctý verš je složen ze sekvence několika podstatných jmen, které jsou doplněny polysendetem, tj. syntaktickou figurou, vyznačující se nadměrným používáním spojek.⁹¹

⁸⁸ R. D. SORREL, *St. Francis of Assisi and Nature*, s. 116.

⁸⁹ F. CARDINI, *František z Assisi*, s. 214-215.

⁹⁰ L. LEHMANN, *František – mistr a učitel modlitby*, s. 211., srov. S. LÓPEZ, „Píseň brata slnka“, *Texty z františkánskej spirituality*, s. 37.

⁹¹ B. MOLONEY, *Francis of Assisi and his „Canticle of Brother Sun“*, s. 131.

Veršem dvanáctým a třináctým sestupuje František z části „nebeské“ k části „pozemské“ a již výše zmíněným čtyřem živlům: vzduchu, vodě, ohni a zemi. Živly, respektive jednotlivé části stvoření, jež zde autor zmiňuje, se střídají podle ženských a mužských rodů. Lopéz poukazuje na to, že vzduch je zde jediným živlem uvedeným bez adjektiva určujícího mužský či ženský element.⁹² A to i přesto, že vzduch mohl být ve středověké italštině podle Moloneyho označen mužského i ženského rodu. František ale raději za „bratra“ zvolil vítr místo vzduchu. Jedním z důvodů proč je snazší utvoření kvalitní básnické formy, jak už jsme zmiňovali asonanci „vento-tempo“. Nicméně druhou možností jsou asociace s biblickými texty, protože v nich bývá vítr spojován se svatým Duchem.⁹³

V tomto směru je zásadní rozmluva Ježíše s Nikodémem ve třetí kapitole Janova evangelia, kde se s větrem setkáváme v rámci biblického přirovnání. Roskovec na základě rozmluvy s Nikodémem⁹⁴ ukazuje smysl podobnosti mezi vanutím (vanutí a vítr jsou stejné slovo řecky i hebrejsky) a Duchem. Ježíš Nikodémovi říká, aby se nedivil tomu, že kdo se nenarodí z vody a z Ducha, nemůže vejít do Božího království. Tuto podobnost popisuje ve třech krocích. První je o vlastnosti větru — je nespoutaný. Má naprostou svobodu, nelze mu poroučet, určit směr, přichází velmi nečekaně a má jakousi vlastní vůli. Druhým obrazem je jeho nevysvětlitelnost. Člověk nemůže pochopit, odkud vanutí přichází, ani kam jde. Evangelista Jan dává tuto metaforu „původu a cíle“ do souvislosti s Ježíšovým nepřijetím lidmi – také u něho lidé nemohou pochopit, že jde „od Otce“ a odchází „k Otcí“, ovšem cestou vyvýšení, kříže. Roskovec ve třetím bodu zdůrazňuje, že nevysvětlitelnost ani nespoutanost skutečnosti neznamená, že by ta samá skutečnost nemohla být vnímatelně přítomná, Ježíš sám říká: „*Vítr vane, kam chce, jeho zvuk slyšíš, ale nevíš, odkud přichází a kam směřuje, tak je to s každým, kdo se narodil z Ducha.*“⁹⁵ U evangelisty Jana je častým projevem Boží přítomnosti právě „hlas“, který je zřetelně vnímatelný smysly.⁹⁶

⁹² S. LÓPEZ, „Píseň brata slnka“, *Texty z františkánskej spirituality*, s. 37.

⁹³ B. MOLONEY, *Francis of Assisi and his „Canticle of Brother Sun“*, s. 131.

⁹⁴ Jan 3, 4-7: „*Nikodém mu řekl: „Jak se může člověk narodit, když už je starý? Nemůže přece vstoupit do těla své matky a podruhé se narodit.“ Ježíš odpověděl: „Amen, amen, pravím tobě, nenarodí-li se kdo z Ducha, nemůže vejít do království Božího. Co se narodilo z těla, je tělo. Nediv se, že jsem ti řekl, Musíte se narodit znovu. Vítr vane, kam chce, jeho zvuk slyšíš, ale nevíš, odkud přichází a kam směřuje. Tak je to s každým, kdo se narodil z Ducha.*“

⁹⁵ J 3,8

⁹⁶ J. ROSKOVEC, *Evangelium podle Jana*, Praha: Centrum biblických studií – Česká biblická společnost, 2020, s. 152-153.

Na výše zmíněný verš z evangelia podle Jana odkazuje také Novotný, když píše o Duchu. Slovo Duch, hebrejsky ruach, řecky pneuma, totiž původně označovalo pohyb vzduchu, dech nebo také vítr. Postupně se začal rozlišovat „dech“ jako něco, co odlišuje živou bytost od mrtvoly a duch něco jako princip života.⁹⁷

Ve čtrnáctém verši propojuje František *bratra vítr*, potažmo další formy počasí, s obživou lidí. Spojuje tak tento živel s celým stvořitelským dílem, skrze které se Pán o své lidstvo stará. Počasí, zajišťuje vhodné podmínky v každém ročním období tak, aby mohli lidé na konci daného období sklídit úrodu. Tento fakt nám tak připomíná naši závislost na Bohu a zároveň Boží starostlivost o nás. V Bibli na téma důležitosti počasí narazíme například v *Leviticu 26, 4*: „...*dám vám ve vhodném čase vydatné deště, země vydá svůj výnos a stromoví na poli ponese ovoce.*“⁹⁸

3.5 Sloka o vodě

(15) Bud' pochválen, můj Pane, za sestru vodu,
Laudato si, mi Signore, per sor Aqua.

(16) která je moc užitečná, pokorná, vzácná a čistá.
la quale è molto utile e umile e preziosa e casta.

Na mnoha místech se v Bibli dočteme, jak má voda, potažmo vody/vodstvo, chválit Pána. Například v *Žalmu 98, 8* stojí: „...*dlaněmi necht' zatleskají řeky*“. Sestra voda navazuje na bratra vítr a drží tak pravidelné střídání mužského a ženského prvku.

Při chvále na sestru vodu autor opět používá polysyndeton, aby zdůraznil vysokou hodnotu vody a její užitečnost. Podle Moloneyho je voda pokorná tím, že je její největší přirozeností zaplňovat ty nejnižší možné pozice, a tím tak se samozřejmostí poslouchat Ježíšova přikázání určena jeho učedníkům, jak se píše například v evangeliu podle *Lukáše*, ve čtrnácté kapitole: „*posad'te se na poslední místo*“.⁹⁹ Pokora nebo skromnost je také typickou součástí františkánských ctností.

Někteří učenci vnímají tuto pasáž jako polemiku s katary (v překladu čistými). František popisuje vodu také adjektivem „čistá“, což není ve Františkově době samozřejmostí. Asi nejznámější heretici Františkovy doby pohlíželi na vodu pouze jako součást nečistého materiálního světa a neviděli v ní nic oslavného. Odtud také plyne jejich

⁹⁷ A. NOVOTNÝ, *Biblický slovník*, Praha: Kalich, 1956, s. 131.

⁹⁸ B. MOLONEY, *Francis of Assisi and his „Canticle of Brother Sun“*, s. 132.

⁹⁹ Tamtéž, s. 132.

odmítání zvyku křtít se vodou.¹⁰⁰ Kataři neměli k přírodě pozitivní přístup. Tvořila pro ně hmotu, ve které jsou uvězněni duchové světla usilující o to, se z tohoto pekla osvobodit. Cardini uvažuje, že by *Chvalozpěv stvoření* mohl být ve své době jakýmsi „protikatarským manifestem“. Proti tomuto tvrzení ale mluví fakt, že František pravděpodobně nemohl znát jejich teologii a také se dá celkem jasně usuzovat, že polemika s někým, natož s celým hnutím, není Františkovi vlastní.¹⁰¹

Voda patří mezi nejcennější statky na světě. Zасыpat studnu znamenalo v některých oblastech na Východě učinit danou oblast neobyvatelnou. Možná proto se tak často objevuje právě v biblických příbězích, které se odehrávají přímo na místech, kde je voda opravdu vzácným zdrojem. Podle Novotného se živou vodou obrazně myslí dary Ducha svatého, kterými je obdařen každý, kdo věří v Ježíše Krista. Ve čtvrté kapitole u evangelisty *Jana* je síla tohoto symbolu vykreslena v příběhu o Ježíšovi a Samařské ženě.¹⁰² Žena mluví o obyčejné vodě ze studny, Ježíš však mluví o živé vodě, protože jí chce nabídnout mnohem víc: „*Voda, kterou mu dám, stane se v něm pramenem, vyvěrajícím k životu věčnému*“ (Jan 4,14). Spojení „*živá voda*“ tu má hlubší význam. Ježíš ženě slibuje, že už nebude mít znovu žízeň. Nemyslí tím ovšem, že zruší žízeň jako takovou, neslibuje vodu, které se dá jednou napít a už nikdy žízeň nepřijde. Vypráví o zdroji, o prameni, který bude trvale přítomný v člověku. Ježíš v této obrazné řeči směřuje, tak jako v mnoha jiných obrazech u evangelisty *Jana*, k představě „nové skutečnosti“. Voda, respektive tryskající pramen z nitra je také obrazem Ducha svatého. Jde o zdroj, který umožňuje opravdový život a také zdroj, který je člověku darovaný.¹⁰³

3.6 Sloka o ohni

(17) Bud' pochválen, můj Pane, za bratra oheň,
Laudato si, mi Signore, per frate Foco,

(18) kterým osvětluješ noc,
per lo quale enn'allumini la nocte:

(19) a on je krásný, veselý, silný a mocný.
ed ello è bello e iocundo e robustoso e forte.

František měl oheň rád a velmi ho respektoval, rozmlouval s ním. Když měl podstoupit lékařské vyšetření, které spočívalo ve vypálení hnisavých míst na obličej,

¹⁰⁰ Viz B. MOLONEY, *Francis of Assisi and his „Canticle of Brother Sun“*, s. 132.

¹⁰¹ F. CARDINI, *František z Assisi*, s. 215-216.

¹⁰² A. NOVOTNÝ, *Biblický slovník*, s. 1219.

¹⁰³ J. ROSKOVEC, *Evangelium podle Jana*, s. 190-191.

oslovil oheň jako svého přítele a prosil ho: „*Bratře ohni, Nejvyšší tě stvořil nádhernějším než ostatní věci, jsi plný síly a užitečný. Bud' mi nyní milostiv, bud ke mně šetrný! Vždyť tě už dlouho miluji v Pánu a prosím svého vznešeného Pána, který tě stvořil, aby tvůj žár trochu zchladil, abych pálení vydržel.*“¹⁰⁴ Podle Františkových slov v *Zrcadle dokonalosti* po této modlitbě necítil ani žár ani fyzickou bolest. Oheň respektoval a miloval a to až do té míry, že když omylem vzplála chatrč, ve které s bratry pobývali, odmítl ji pomoci uhasit, aby ji nebral bratru ohni, který ji chtěl strávit.¹⁰⁵ Stejně tak jako nechtěl uhasínat oharky, které ještě doutnaly, svíčky a dokonce ani uhlík, který mu spadl na hábit.

Ve středověku, kde se světla v noci kromě ohně či svíček nedostávalo, dostávaly biblické obrazy světla a tmy na své síle. Světlo reprezentovalo ochranu Boží přítomnosti. V knize *Exodus* se o tom píše: „*Hospodin šel před nimi ve dne v sloupu oblakovém, ..., v noci ve sloupu ohnivém a tak jim svítil...*“ (Ex 13,21). Devatenáctý verš *Chvalozpěvu* je druhým místem v hymnu, kde František líčí zdroj světla jako „*krásný*“.¹⁰⁶

Oheň znamenal podle Novotného, kromě symbolu Boží přítomnosti využívané pro posvátné účely, také pomoc nebo zkázu. O druhém případě čteme například v knize *Genesis* v souvislosti se střežením cesty ke stromu života, kam Bůh „*usadil cheruby s míhajícícím se plamenným mečem*“ (Gn 3, 24).

K ohni je přirovnávána i činnost Ducha svatého. Podle Matoušova evangelia bude Ježíš křtít Duchem svatým a ohněm¹⁰⁷ a ve *Skutcích* jsou ohnivé jazyky spojovány s darem Ducha svatého: „*A ukázaly se jim jakoby ohnivé jazyky, rozdělily se a na každém z nich spočinul jeden; všichni byli naplněni Duchem svatým a začali ve vytržení mluvit jinými jazyky, jak jim Duch dával promlouvat.*“ (Sk 2, 3-4).¹⁰⁸

3.7 Sloka o zemi

(20) Bud' pochválen, můj Pane, za naši sestru, matku zemi,
Laudato si, mi Signore, per sora nostra matre Terra,

(21) která nás živí a stará se o nás
la quale ne sostenta e governa,

(22) a vydává rozličné plody s pestrými květy a bylinami.
e produce diversi fructi con coloriti flori ed erba.

¹⁰⁴ C. V. POSPÍŠIL (ed.), *Františkánské prameny I.*, s. 276.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 663-664.

¹⁰⁶ B. MOLONEY, *Francis of Assisi and his „Canticle of Brother Sun*, s. 133.

¹⁰⁷ Mt 3, 11: „*Já vás křtím vodou k pokání; ale ten, který přichází za mnou, je silnější než já – nejsem hoden ani toho, abych mu zouval obuv; on vás bude křtít Duchem svatým a ohněm.*“

¹⁰⁸ A. NOVOTNÝ, *Biblický slovník*, s. 542-543.

František veršem o sestře matce zemi zakončuje kontemplaci kosmických prvků. Začal s Bohem a sluncem, pokračuje měsícem a hvězdami a končí u země, po které lidé šlapou nohama.¹⁰⁹ Zatímco bratr slunce dostal přívlastek „pán“, země má díky své živitelské roli přívlastek „matka“. Je také ale sestrou, a to z prostého důvodu — byla stvořena stejným způsobem jako člověk. Stejnou Láskou, tím stejným principem, který stvořil Bůh člověka. V tomto jsou si sourozenci, stejně jako s ostatními částmi stvoření.¹¹⁰ Podle knihy *Genesis* byla země člověku dána, aby ji naplnil, množil se zde a podmanil si ji. Také má panovat nad mořskými rybami, nebeským ptactvem a nad vším, co se na zemi hýbe. Bůh nezapomíná ani na část, ze které má být člověk živ.

Papež František ale zdůrazňuje, že tato pasáž nemá být vykládána tak, že země jako taková byla darovaná lidem a tím pádem jim patří. Země není bez vlastníka a lidé nemají právo si ji přivlastňovat. V žalmu dvacátém čtvrtém v prvním verši jasně napsáno: „*Hospodinova je země se vším, co je na ní, svět i ti, kdo na něm sídlí.*“ Nebo v knize *Deuteronomium* 10, 14 najdeme: „*Hle Hospodinu, tvému Bohu, patří nebesa i nebesa nebes, země a všechno, co je na ní.*“ *Genesis* proto mluví spíše o „obdělávání“ a „chránění“ a za to si může ze země brát to, co potřebuje k životu.¹¹¹ Papež František mluví ve své encyklice v této souvislosti o narušení původní harmonie mezi Stvořitelem, lidstvem a celým stvořením. Vztahy k Bohu, k bližnímu a k Zemi jsou pro člověka nejdůležitější vztahy, na nichž závisí lidská existence, ale jež byly narušeny hříchem, protože člověk odmítl přijmout, že je omezené stvoření a pojedl ze stromu poznání (Gn 3, 17-19). Tak z této původní harmonie vznikl konflikt. Podle papeže Františka je proto důležité, že se harmonie, kterou zažíval František z Assisi se stvořením, někdy interpretuje „*jako uzdravení tohoto narušení*“.¹¹²

Člověk podle knihy *Genesis* od Boha dostává každou bylinu i každý strom, na kterém rostou plody. V *Chvalozpěvu na stvoření* se ale zdá, že František popisuje pravý opak. Země je zde matkou, protože se o nás stará skrze rozličné plody, jimiž nás živí. Dalarun poukazuje na fakt, že samotná myšlenka, že země se stará o lidstvo, a ne člověk o ni, jak bylo řečeno v *Genesis*, se v křesťanské tradici až do sv. Františka z Assisi

¹⁰⁹ S. LÓPEZ, „Píseň brata slnka“, *Texty z františkánskej spirituality*, s. 38.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 38.

¹¹¹ FRANTIŠEK. *Laudato si' papeže Františka: Buď pochválen: encyklika o péči o společný domov*, s. 45.

¹¹² Tamtéž, s. 44.

nevyskytuje.¹¹³ František odkazuje na *Genesis*, na proces stvoření, na biblické motivy, ale ještě k divokým bylinám a stromům přidává květiny, které původně v tvorstvu nebyly zahrnuty.¹¹⁴

František zde rozlišuje „byliny“ a „květiny“. To znamená, že pro něho mají tato dvě slova různé významy. Slovem „bylina“ se překládá několik hebrejských výrazů, které se jinak překládají jako tráva, bylinka. Jde většinou o jedlé rostliny, například v knize *Genesis* 3, 18: „*budeš jíst polní byliny*“. Často se byliny užívá jako obrazu všeho pomíjějícího, ale také nezapomenutého od Boha: „*shledáš, že tvé potomstvo je četné, tvoji potomci, že jsou jak bylina země*“ (Jb 5,25).¹¹⁵

Zato slovo „květina“ je univerzální symbol mladého života. Díky tvaru a umístění okvětních lístků je často květina spojována také s planetou, středem či sluncem. Květiny také mohou být symboly vitality, symbolem konce zimy, protože jsou neodmyslitelně spojeny s příchodem jara a také vítězstvím nad smrtí. Otevřené kalichy mohou připomínat přijímání darů od Boha, ale také přechodnou povahu tohoto světa, protože krása může trvat navěky pouze v zahradách nebe. To je možným vysvětlením starobylého zvyku dávat květiny na hroby či je užívat jako výzdobu do kostelů. Samotné květy jsou v Bibli znamením, že Bůh je potěšen. I jednotlivé barvy květin mají své významy. Například bílá znamená nevinnost a čistotu, ale také smrt, žlutá znamená slunce, teplo.¹¹⁶

3.8 Sloka o pokoji

(23) Buď pochválen, můj Pane, za ty kdo odpouštějí pro tvou lásku
Laudato si, mi Signore, per quelli che perdonano per lo tuo amore

(24) a snáší křehkost a trápení.
e sostengo infirmitate e tribulazione.

Těmito verši počíná antropologická část hymnu, tedy část, jež je soustředěna na člověka. Konkrétně František chválí Pána za ty lidi, kteří mají tyto určité postoje — umí odpouštět, umí snášet bolest a trápení a hlavně to umí přijímat v pokoji. Moloneymu přichází na mysl především dvanáctý verš z modlitby Páně v evangeliu podle Matouše v šesté kapitole: „*A odpusť nám naše viny, jako i my jsme odpustili těm, kdo se provinili proti nám.*“ Další verše z Bible, které se úzce dotýkají této části hymnu, František sám

¹¹³ Viz B. MOLONEY, *Francis of Assisi and his „Canticle of Brother Sun“*, s. 134.

¹¹⁴ B. MOLONEY, *Francis of Assisi and his „Canticle of Brother Sun“*, s. 134.

¹¹⁵ A. NOVOTNÝ, *Biblický slovník*, s. 87.

¹¹⁶ H. BIEDERMANN, *Dictionary of symbolism: Cultural Icons and the Meanings Behind Them*. New York: Facts on File, 1992, s. 135.

cituje a komentuje na různých místech svých dalších textů. V *Napomenutí*, deváté kapitole vyzdvihuje především verše z páté kapitoly *Matouše*, kde Ježíš přímo nařizuje milovat své nepřátele a modlit se za ty, kteří člověka pronásledují. Tuto myšlenku komentuje v devátém napomenutí *O milování* následovně: „*Ten totiž opravdu miluje svého nepřítele, kdo necítí bolest nad bezprávím, které mu nepřítel působí, ale z lásky k Bohu se trápí nad hříchem jeho duše. A ukazuje mu lásku svými skutky.*“¹¹⁷

„Křehkost a trápení“ z dvacátého čtvrtého verše nejsou jediným možným překladem slov v originále „infirmirate“ a „tribulazione“. Pospíšil překládá dvojici slov „v nemoci a trápení“.¹¹⁸ V anglickém překladu je rovněž použito slovo pro nemoci „illness and tribulation“. Křehkost lze tedy v tomto případě chápat jako náchylnost k nemocem, jako příklad slabosti a nedokonalosti těla.

Pro zdroj inspirace nemusel jít František daleko. V době sepisování této básně již trpěl mnohými tělesnými neduhy a zdravotními problémy. Sužovaly ho téměř neustále chronické nemoci a je tedy pravděpodobné, že se jeho aktuální vnitřní rozpoložení promítlo i do veršů *Chvalozpěvu*. František v bolestech a utrpení nenahlíží na svět negativně — v šestém napomenutí je dává do kontextu následování Pána, který za nás také trpěl: „*Ovce Páně ho následovaly v utrpení a pronásledování, v hladu a žízni, v nemoci a pokušení a ve všem ostatním a dostaly za to od Pána věčný život.*“¹¹⁹ František chválí Pána i skrze člověka, který s trpělivostí snáší svou slabost projevující se v nemoci a trápení.¹²⁰

(25) Blaze těm, kteří to snášejí pokojně,
Beati quelli che 'l sosterrano in pace,

(26) neboť Tebou, Nejvyšší, budou korunováni.
ca da te, Altissimo, sirano incoronati.

Osmá sloka byla pravděpodobně přidána až na základě události, která se stala v době, kdy František *Píseň bratra slunce* sepisoval. Okolnosti vzniku těchto řádků popisuje *Zrcadlo dokonalosti* ve sto první kapitole. František zaslechl o hádce assiského starosty a místního biskupa. Spor vypadal nesmiřitelně a nikdo se nesnažil ho urovnat, což Františka velmi rmoutilo, a proto se rozhodl, že zakročí. Nejprve k *Písni* připojil tematicky další verše. Poté si zavolal své bratry a dal jim za úkol, aby k biskupskému domu přivedli

¹¹⁷ B. MOLONEY, *Francis of Assisi and his „Canticle of Brother Sun“*, s. 134.

¹¹⁸ C. V. POSPÍŠIL (ed.), *Františkánské prameny I.*, s. 76-77.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 40.

¹²⁰ S. LÓPEZ, „Píseň bratra slnka“, *Texty z františkánskej spirituality*, s. 39.

starostu i radní a další bratry poslal přímo za biskupem. Poté, co se tam všichni shromáždili, měli bratři za úkol zazpívat *Píseň bratra slunce*, protože František věřil, že Pán obměkčí srdce starosty a biskupa a oba se vrátí k předchozímu smíru. Bratři vystoupili a uvedli se slovy: „*Blažený František složil ve své nemoci Píseň na Hospodina za jeho tvory, k jeho chvále a povzbuzení bližních. Ted' vás prosí, abyste ji vyslechli s velikou zbožností.*“ Starosta důvěřoval Františkovi a miloval ho. Po zaznění *Písně* padl na kolena a prosil biskupa o odpuštění. I biskup se začal starostovi omlouvat a oba se usmířili.¹²¹

Zde zřejmě František naráží na evangelium podle *Matouše* pátou kapitolu, kde Ježíš slibuje: „*Blaze těm, kdo působí pokoj, neboť oni budou nazváni syny Božími*“¹²² Tento verš je zasazen do Kázání na hoře. Ježíš spatřil zástupy, které se za ním a jeho učedníky vydaly. Vystoupil proto na horu, kde se se svými učedníky posadil a začal s nimi rozmlouvat. V této situaci je zřejmě ještě kolem učedníků shromážděn naslouchající lid. Když pak Matouš píše o tom, že „otevřel ústa a učil je“ není jasné, koho přesně. Situace se tedy podle Mrázka nejvíce podobá tzv. diatribé, tedy veřejné přednášce, jež je určena především žákům/učedníkům, ale je přizvána i veřejnost, aby poslouchala též.¹²³

Samotný obsah kázání je o blahoslavenství. O tom, kdo je blahoslavený, to znamená, kdo je „*opravdu šťastný*“ — přesněji řečeno „*šťastný ten, kdo*“. Ten, který je takto označen, se nutně nemusí cítit být šťastný. Smyslem tohoto obratu je, že člověk je šťastný vzhledem k objektivní skutečnosti, kterou zná ten, kdo slova o blahoslavenství pronáší. V tomto případě je to Ježíš. O pravém štěstí neboli blahoslavenství se zde rozhoduje z hlediska jiných měřítek než je okamžitý zdar nebo blaho člověka.¹²⁴ Kázání na hoře se proto může zdát provokativní a z lidského hlediska nepochopitelné, když Ježíš říká: „*Blaze vám, když vás budou tupit a pronásledovat a lživě mluvit proti vám všechno zlé kvůli mně.*“¹²⁵ Nicméně Ježíš odpovídá na otázku, proč zrovna tito budou blahoslavení. Odpověď zní: protože tito chudí v duchu, plačící, pronásledovaní, mají přístup do Božího království. Jde zde o jiný druh bohatství, než si lidé představují ve spojení s materiálním světem, který znají. Důležité je poselství tohoto kázání. Blaze bude těm, kteří se mohou nazývat blahoslavení, blaze bude těm, kteří budou moci být s Pánem v Božím království.¹²⁶

¹²¹ C. V. POSPÍŠIL (ed.), *Františkánské prameny I.*, s. 651-652.

¹²² Mt 5,9.

¹²³ J. MRÁZEK, *Evangelium podle Matouše*, Praha: Česká biblická společnost, 2012, s. 55.

¹²⁴ A. NOVOTNÝ, *Biblický slovník*, s. 76.

¹²⁵ Mt 5, 11.

¹²⁶ J. MRÁZEK, *Evangelium podle Matouše*, s. 56.

3.9 Sloka o smrti

(27) Buď pochválen, můj Pane, za sestru smrt těla,
Laudato si, mi Signore, per sora nostra Morte corporale,

(28) které žádný živý člověk nemůže uniknout.
da la quale nullo omo vivente pò scampare:

Smrt byla tradičně prezentována jako figura, která měla být zničena. Františkovým současníkům proto tento postoj musel připadat velmi pozoruhodný až bláznivý.¹²⁷ Pro Františka není smrt cizí ani nepřátelská. Protože ji nazývá sestrou, ukazuje, že ji přijal do své rodiny, mezi své blízké přátele. Smrt je i častým tématem jiných Františkových spisů (například v *Listu vládcům lidu*), kde mimo jiné dokazuje, že přijal naplno Boží spásu.

Na smrt má podobně pozitivní náhled i sv. Pavel. V *Prvním listě Korintským* v patnácté kapitole ujišťuje obec, že Kristus tím, že zemřel za naše hříchy a vstal z mrtvých, nad smrtí zvítězil a ta nad námi již nemá moc. Ježíš zemřel a smrt vytrpěl jako každý jiný člověk, ale vzkříšením se vrací do života. Ne do pozemského časoprostoru, ale je přijat do Boží transcendence. Pavel v *Prvním listě Korintským* dává do souvislosti otázku Ježíšova vzkříšení se vzkříšením obecně, dostává se k tomu, co se s námi stane po smrti. Smrt je pro Pavla poslední nepřítel Boha, který bude zbaven moci. Nemá již žádnou moc nad Kristem, to potvrzuje *Římanům* 6, 9: „*Vždyť víme, že Kristus, když byl vzkříšen z mrtvých a už neumírá, smrt nad ním už nepanuje.*“ A díky listu *Římanům* si můžeme být jisti, že „*...ani smrt ani život, ani andělé ani mocnosti, ani přítomnost ani budoucnost, ani výšiny, ani hlubiny, ani co jiného v celém tvorstvu nedokáže nás odloučit od lásky Boží, která je v Kristu Ježíši*“ (Řím 8, 38-39).¹²⁸

Sám Pavel se v *listu Filipským* rozhoduje, co je pro něho lepší. Jestli zemřít anebo zůstat na zemi a sloužit v těle, protože křesťan může Krista oslavit jak životem, tak smrtí. Smrt je brána jako podmínka znovuzrození, vzkříšení. Smrt je také chápána jako Boží trest za prvotní hřích člověka: „*Jako skrze jednoho člověka přišel na tento svět hřích a skrze hřích smrt, a tak smrt přešla na všechny lidi, protože všichni zhřešili.*“¹²⁹ Náhlá, nevčasná

¹²⁷ B. MOLONEY, *Francis of Assisi and his „Canticle of Brother Sun“*, s. 136.

¹²⁸ F. ORTKEMPER, *Malý Stuttgartský komentář k Novému zákonu: První list Korintánům*, Kostelní Vydří: Kamelitánské nakladatelství, 1999, s. 138-149.

¹²⁹ Řím 5,12.

smrt je považována za největší neštěstí, protože člověk neměl čas se na odchod ze světa připravit a usmířit se s Bohem, litovat svých hříchů.¹³⁰

Jakým způsobem smýšlí křesťan o smrti, je vyjádřeno v prosbě v litaních ke všem svatým — „*a subitanea morte, libera nos, Domine*“, což znamená „*od náhlé a nepředvídané smrti vysvobod' nás, ó Pane*“. Joseph Ratzinger, aktuálně působící jako emeritní papež Benedikt XIV., poukazuje ve své knize *Eschatologie: Smrt a věčný život* na kontrast této prosby vůči modernímu pojetí umírání. Zatímco ve středověku byl náhlý odchod z pozemského života považován za velmi tragickou událost a neštěstí, dnes je na vzestupu velká touha po tom umřít co nejrychleji a nejlépe nepozorovaně.¹³¹ Zatímco dříve byla umírání událost, hodná pozornosti a braná jako součást života, dnes se ke smrti přistupuje ve dvou extrémech. Prvním extrémem je potlačení této otázky do pozadí mysli, to znamená, smrt co nejvíce zamaskovat a nevnímat, že se nás také týká. Druhý extrém pak je její banalizace, snaha úplně zapomenout na to, že může být umírání spojeno s metafyzickým a že se jako taková dotýká oblasti, která nás přesahuje. Důležitou proměnou ve společnosti, která má na způsob umírání velký vliv, je proměna rodiny a jejího zázemí. Ratzinger poukazuje na fakt, že rodina již dnes funguje jen jako „*místo k přenocování a přes den se rozkládá*“ a tudíž že už nemůže být prostorem, který by lidi ochraňoval při rození, nemoci nebo umírání. Nemoc a umírání se staly technickými problémy, jejichž řešení jsou přesunovány do zařízení k tomu určených.¹³²

V tomto duchu je dobré si připomenout, za jakých okolností umíral sám František. Svatý Bonaventura ve *Věšším životopisu svatého Františka (Leganda maior)* a Tomáš z Celana v *Prvním životopise* popisují Františkovu přípravu i samotný odchod z pozemského života. Svůj skon podle životopisců již dlouho předvídal. A již kolem dvou let před svou smrtí měl na těle přítomna stigmata, která zesilovala bolest. Na své přání byl dovezen do kostelíka svaté Marie v Porciunkuli, kde také započal ve své životní misi. Bratři stáli kolem něho a truchlili, že je jejich duchovní otec opouští. Chtěl být až do konce věrný paní Chudobě a tak ležel nahý na holé zemi.¹³³ Jak byli bratři kolem něho shromáždění, František je ještě utěšoval a všichni společně čekali na „jeho blaženou smrt a šťastný konec“. Chtěl, aby bratři pěli chvály a nechal si je předčítat z evangelia.¹³⁴

¹³⁰ H. RULÍŠEK, *Postavy, symboly, atributy: Slovník křesťanské ikonografie*, Hluboká nad Vltavou: Alšova jihočeská galerie, 2005.

¹³¹ J. A. RATZINGER, *Eschatologie: Smrt a věčný život*, Barrister&Principal, 2008, s. 50.

¹³² Tamtéž, s. 49.

¹³³ C. V. POSPÍŠIL (ed.), *Františkánské prameny I.*, s. 428.

¹³⁴ Tamtéž, s. 509-512.

Umíral tedy obklopen svými nejbližšími, věrný i způsobu života, který si vybral. Životopisci pak i dále rozebírají, jakým způsobem jim byla dána vidění, prokazující, že šel svatý František přímo k nebeskému Otci. Vzhledem k tomu, že František věděl, kdy a jak zemře, se smrti nebál, přestože tento přístup nebyl v jeho době ani u křesťanů běžný. Paradoxně právě díky bolestem a utrpení, kterému se mu skrze jeho biologické tělo dostalo, mohl dostatečně včas a řádně svoji duši na setkání s Pánem připravit. Tělesné bolesti bral František jako projev toho, že se na něm zjevuje Boží vůle a protože právě následování této vůle ho naplňovalo útechou a radostí, za bolesti Bohu často děkoval.¹³⁵

Lehmann zdůrazňuje onu Františkovu smířenost se světem, s Bohem i se sebou samým. Výrazně je to vidět právě na vztahu ke smrti. Při očekávání smrti je zcela vyrovnaný, nemá strach z temných sil či posledního soudu, kvůli svým činům v pozemském životě. Naopak, oslovením sestry, samo o sobě velmi něžným a úctyplným, dává smrti jasné místo ve svém životě, jasné místo mezi svými dalšími sourozenci.

Tato devátá sloka *Chvalozpěvu* nesouvisí tematicky ani časově s předchozími. Podle životopisců v *Perugijské legendě* a *Zrcadle dokonalosti* složil František sloku o smrti až v její bezprostřední blízkosti, když mu bylo naznačeno, že se konec blíží. Těsně před smrtí si přál, aby mu bratři zpívali právě *Chvalozpěv stvoření* a jiné další chvály, které v průběhu života složil.¹³⁶

František se nechal Biblií vést i před smrtí. Inspirován biblickou pasáží v knize *Genesis*, kde stojí: „*Prach jsi a v prach se obrátíš*“ (Gn 3,19) se před svou smrtí nechal posypat popelem, aby tak vyjádřil své kající postavení a na znamení, že tento proces jeho tělesnou schránku nevyhnutelně čeká.¹³⁷

(29) Běda těm, kdo zemřou ve smrtelných hříších;
Guai a quelli che morrano ne le peccati mortali!

(30) blaze těm, které nalezne (ve shodě s) tvou nejsvětější vůlí,
Beati quelli che trovarà ne le tue sanctissime voluntati,

(31) protože druhá smrt jim neublíží.
ca la morte seconda no li farrà male.

Z Františkových jiných spisů je vidět, že téma vyrovnávání se se svými skutky v pozemském životě, snaha žít tak nejlépe, jak člověk dovede, a to nejlépe podle Božích přikázání, je pro tohoto světce nesmírně důležité. Ostatním bratřím se proto snažil předat

¹³⁵ Tamtéž, s. 427-428.

¹³⁶ S. LÓPEZ, „Píseň brata slnka“, *Texty z františkánskej spirituality*, s. 39.

¹³⁷ C. V. POSPÍŠIL (ed.), *Františkánské prameny I.*, s. 162.

pokyny nejen o tom, jak mají žít, ale také jak mají dobře zemřít. Nebo lépe řečeno se již během života na smrt připravovat. V *Nepotvrzené řeholi* se ve dvacáté první kapitole věnované chvále a povzbuzení, která mohou konat všichni bratři, dočteme podobná slova jako v hymnu: „*Blahoslavení, kdo umírají v kajícnosti, protože budou v nebeském království. Běda těm, kteří neumírají v kajícnosti, protože budou dětmi d'ábovými, jehož skutky činí, a půjdou do věčného ohně.*“¹³⁸ Le Goff a Schmitt potvrzují, že pro žebravé řády 13. století byla očekávaná smrt a příprava na ni častým námětem jejich kázání. Vybízeli živé, aby na svou smrt pamatovali a neustále se na ní připravovali. Dokonce i navrhovali, jaký model chování by byl odpovídající jejich společenskému postavení. Také kázali při smutečních příležitostech, aby uctili památku zesnulých, přimlouvali se za jejich duše modlitbami.¹³⁹

Fráze „běda těm“ a „blaze těm“ — počáteční slova výše zmíněných veršů — nalezneme mnohokrát ve *Starém zákoně* i *Novém zákoně*. „Běda těm“ je typická fráze pro proroky *Starého zákona*, například v *Izajáši* páté kapitole: „*Běda těm, kdo říkají zlu dobro a dobru zlo*“¹⁴⁰, ale najdeme ji i v *Novém zákoně*, například v evangeliu podle *Matouše*: „*Běda těhotným a kojícím v oněch dnech!*“¹⁴¹. Za to „blaze těm“ se vyskytuje několikrát v žalmech (například žalm stošestý, třetí verš: „*Blaze těm, kteří se drží práva, tomu, kdo si v každém čase vede spravedlivě*“) nebo v Ježíšově kázání na hoře zmíněné výše ve dvacátém pátém verši *Chvalozpěvu*.¹⁴²

Druhá smrt, již František zmiňuje, odkazuje do knihy *Zjevení* dvacáté kapitoly. Píše se zde o spoutání d'ábla a jeho zneškodnění na tisíc let. Na těch tisíc let povstali k životu ti, kteří byli usmrceni pro Boží slovo a pro svědectví Ježíšovo. Autor *Zjevení* v této kapitole rozlišuje první a druhé vzkříšení, stejně jako první a druhou smrt: „*To je první vzkříšení. Blahoslavený a svatý, kdo má podíl na prvním vzkříšení! Nad těmi druhá smrt nemá moci, nýbrž Bůh a Kristus je učiní svými kněžími a budou s ním kralovat po tisíc let.*“¹⁴³ Mrázek vysvětluje, že rozdíl mezi první a druhou smrtí, stejně jako mezi prvním a druhým vzkříšením, je ryze kvalitativní. Nemá to nic společného s chronologickou posloupností. První smrt je zde označením biologického konce života člověka. Za to druhá smrt se týká smyslu žitého konkrétního života člověka. Apokalyptické přesvědčení věří, že život, ve

¹³⁸ B. J. ŠTIVAR (ed.), *Františkánské prameny I.*, s. 41.

¹³⁹ J. LE GOFF, J. SCHMITT, *Encyklopedie středověku*, Praha: Vyšehrad, 2014, s. 684.

¹⁴⁰ Iz 5,20.

¹⁴¹ Mt 24, 19.

¹⁴² B. MOLONEY, *Francis of Assisi and his „Canticle of Brother Sun“*.

¹⁴³ Zj 20, 6.

kterém šlo o něco dobrého, který měl smysl, má naději na budoucnost. Pokud někdo propadne druhé smrti, znamená to katastrofu lidského života, z něhož nic nezbude a nebude třeba si tohoto člověka připomínat.¹⁴⁴

3.10 Závěrečná sloka

(32) Chvalte mého Pána a dobrořečte mu,
Laudate e benedicite mi Signore,

(33) děkujte mu a služte s velikou pokorou.
e rengraziate e serviteli cun grande umilitate.

Chvála je přirozeným a opakujícím se tématem dalších Františkových spisů. Ostatně to můžeme vidět na množství zachovaných chval ve *Františkánských pramenech*, mezi nejznámější patří *Chvály ke každé hodině*. Ale také v jednotlivých dalších textech se objevují jako motiv. Služba a pokora jsou přirozenými centrálními myšlenkami Františkova života. Posledními verši se tedy František obrací na všechny tvory, přinejmenším ty, které v hymnu vyjmenoval. Vyzývá je, aby chválili Pána, aby mu děkovali a dobře sloužili.¹⁴⁵

Papež František vlastně přetavuje poselství desáté kapitoly a přirozeně a důsledně ho předává dál. Výzva papeže Františka obsahuje i „*snahu sjednotit celou lidskou rodinu v hledání udržitelného a integrálního rozvoje, jež odpovídá na věci, které se mění*“.¹⁴⁶ Zdůrazňuje, že právě tím, že František z Assisi ke stvoření přistupuje jako k jedné velké rodině, se cítí povolán pečovat o všechno, co existuje. Není to ani intelektuální rozhodnutí, ani ekonomická vypočítavost, ani iracionální romantismus a dokonce ani vnější projevy principů asketismu. Františkovo chování vyvěralo z něčeho mnohem hlubšího, jeho postoj vyjadřuje odmítnutí „*dělat z reality pouhý předmět užití a nadvlády*“. Protože pokud nebudeme přistupovat ke stvoření (řečeno dnešními slovy k přírodě a životnímu prostředí) s úžasem a obdivem, budou se naše postoje ke všemu stvořenému připodobňovat přístupů vládce, spotřebitele anebo pouhého vykořisťovatele zdrojů.¹⁴⁷

Papež František je přesvědčen, že věda a náboženství mohou v péči o svět konstruktivně spolupracovat. Stejně tak věří, že jakýkoliv „*environmentální*“ čin je zároveň

¹⁴⁴ J. MRÁZEK, *Český ekumenický komentář k Novému zákonu: Zjevení Janovo*, Praha: Centrum biblických studií AVČR a UK, s. 213-214.

¹⁴⁵ S. LÓPEZ, „Píseň brata slnka“, *Texty z františkánskej spirituality*, s. 140.

¹⁴⁶ FRANTIŠEK, *Laudato si' papeže Františka: Buď pochválen: encyklika o péči o péči o společný domov*, s. 12.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 11.

skutkem lásky. Ale často upozorňuje na důležitost vědomého propojení činů i bytostí mezi sebou. Jakékoliv technické řešení věd nepomůže problémům lidstva, pokud lidstvo zapomene na vzájemné soužití, na důvody, které toto vzájemné soužití umožňuje.¹⁴⁸ *Evangelii gaudium*, další papežská exhortace, připomíná, že: „*nás Bůh propojil s okolním světem tak těsně, že pustošení půdy představuje jistý druh onemocnění týkající se každého a vyhubení nějakého živočišného druhu můžeme chápat jako zmrzačení.*“¹⁴⁹ Proto dává vzájemná služba smysl. Co se děje jedné části stvoření, týká se i všech ostatních kousků mozaiky.

Pokora pak pomáhá člověku určit správné místo člověka v Božím stvoření. Stane-li se člověk soběstačný a vyloučí-li tím pádem snadněji Boha ze svého života, dojde k tomu, že na jeho místo člověk dosadí své já. Není pak snadné dorůst do tolik potřebné „*zdravé pokory a šťastné střídmosti*“. Vymizení pokory pak může skončit velkými škodami způsobené jak společnosti, tak životnímu prostředí.¹⁵⁰

Poslední dva verše — poslední sloka hymnu odkazuje na téma první sloky a znovu připomínají hlavní poselství celého chvalozpěvu. Uzavírají tak hymnus stejným způsobem, jakým začal. Hymnus má tedy kruhovou strukturu.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 126.

¹⁴⁹ Uvedeno viz FRANTIŠEK, *Laudato si' papeže Františka: Bud' pochválen: encyklika o péči o péči o společný domov*, s. 58.

¹⁵⁰ FRANTIŠEK, *Laudato si' papeže Františka: Bud' pochválen: encyklika o péči o péči o společný domov*, s. 141.

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo interpretovat *Chvalozpěv stvoření* sv. Františka z Assisi. Za tímto účelem byla provedena rešerše české i zahraniční sekundární literatury, která se danému tématu věnuje obvykle v kontextu širšího pohledu na sv. Františka z Assisi. Primárním textem, kterému byla pozornost v rámci interpretace věnována nejvíce, byl *Chvalozpěv stvoření* v originálním jazyce a dvě české verze tohoto hymnu. V práci byly také využity biblické slovníky a slovníky symbolů a symbolismu, stejně tak jako komentáře ke *Starému a Novému zákonu*.

Práce nejprve představuje samotné primární texty – *Hymnus bratra slunce* v původním umbrijském dialektu a poté dva české nejznámější překlady, přičemž práce rozebírá pouze verzi přeloženou Jiřím Štívalcem a Markétou Koronthályovou. Dále se zde zabýváme kontextem vzniku hymnu, protože analyzovaný text je potřeba zasadit do historických a hagiografických pramenů, abychom porozuměli prostředí, ze kterého vychází. Práce seznámila čtenáře s autorem textu, respektive s tím, jakým způsobem se k víře dostal a proč to bylo tak zásadní právě pro jeho radikální postoje ke světu s tím spojené. Také objevuje literární specifika hymnu a v neposlední řadě poukazuje na pravděpodobné literární předlohy hymnu.

V druhé části se práce věnuje samotné interpretaci *Chvalozpěvu stvoření*. První a poslední sloka tvoří jakýsi rámeček, ve kterém se odehrává chvála všech tvorů. Báseň začíná s deklarací naprosto jasného úmyslu. František říká, že chvála patří jedině jeho dobrému Pánu, který je všemocný. Na začátku čtvrté kapitoly představuje práce myšlenkový koncept, na kterém je vidět rozdělení hymnu na několik logických částí. Je totiž vidět, že František postupuje s výzvou ke chvále od nebeských těles a oslovuje slunce, měsíc a hvězdy. Pokračuje jednotlivými živly, zmiňuje vítr, vodu, oheň, zemi — a nakonec se obrací ke člověku, konkrétně ve sloce o pokoji a o smrti. Takováto posloupnost je vidět právě i u předloh *Chvalozpěvu*, kterými jsou *Píseň tří mužů v rozpálené peci* a *Žalm 148*. Byť se dají u těchto tří textů najít společné jmenovatele, *Chvalozpěv stvoření* se od předloh výrazně liší svojí propracovaností, detailními popisy jednotlivých stvoření a také vzájemnou propojeností a vazbami mezi jednotlivými druhy stvoření, ale i mezi stvořením, lidmi a Bohem. Závěrečná sloka opět připomíná poselství z první sloky a uzavírá tak rámeček celého logického celku písně.

Přes jasné vyjádření první a poslední sloky dosud u některých autorů probíhá diskuze, zda František neměl na mysli i chválu tvorů pro jejich krásu a službu. Důvodem

této spekulace je použití trpného rodu v refrénu hymnu: „Bud' pochválen“. Autoři se přou o to, zda spolu se Stvořitelem není chváleno i stvoření anebo, zda celý hymnus směřuje chválu Pánu a ostatní tvorstvo pouze vyzývá, aby Pána taky chválilo. Aby práce mohla vysvětlit jednotlivé aspekty této diskuze, obrací se ke kontextu a připomíná, z jakých zdrojů mohl František nejpravděpodobněji čerpat. Na základě těchto informací poté odvozuje odpovídající závěr. Zdá se totiž, že vzhledem k tomu, že František čerpal především z Vulgáty a liturgických textů, je pro něj nejpřednější chvála Pána, který stvořil jeho i všechno ostatní. Podporu tohoto tvrzení najdeme i v dalších Františkových spisech. Někteří autoři ale podotýkají, že se toto pojetí nevyklučuje s tím, aby byl Pán chválen se všemi tvory nebo skrze ně. Jde jen o to, aby se neopomněl hlavní námět a smysl tohoto pozoruhodného chvalo zpěvu.

Papež František navazuje na spiritualitu a pokorný způsob života sv. Františka z Assisi, po němž se nechal i v den zahájení svého pontifikátu pojmenovat. Podle vlastních slov sdílí se sv. Františkem z Assisi postoj srdce, které je plně přítomné uprostřed každé skutečnosti a umí se radovat z mála. Na sv. Františkovi z Assisi vyzdvihuje především jeho umění žít s celým stvořením v souladu. Oceňuje, že žil v harmonii s Bohem, se sebou samým i se všemi ostatními částmi stvoření, protože vztahy a vzájemná propojenost v rámci celého stvoření je téma, které rezonuje celým textem hymnu.

Znovu se tak v moderním pojetí oživuje myšlenka, kterou sv. František z Assisi obohatil nejen italskou literaturu a své následovníky: „*Když si uvědomujeme odlesk Boha ve všem, co existuje, srdce zakouší touhu klanět se Pánu za všechno tvorstvo a spolu s ním.*“¹⁵¹

¹⁵¹ FRANTIŠEK, *Laudato si' papeže Františka: Bud' pochválen: encyklika o péči o společný*, s. 56.

BIBLIOGRAFIE

- Výklady ke Starému zákonu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. ISBN 80-7192-240-4.
- Nový zákon s výkladovými poznámkami. Český ekumenický překlad*. Praha: Česká biblická společnost, 1991.
- BIČ, Miloš. *Výklady ke Starému zákonu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996. ISBN: 80-7192-150-5.
- BIEDERMANN, Hans. *Dictionary of symbolism: Cultural Icons and the Meanings Behind Them*. New York: Facts on File, 1992. ISBN: 0-8160-2593-2.
- CARDINI, Franco. *František z Assisi*. Praha: Nakladatelství Zvon Vyšehrad, 1998. ISBN: 80-7113-229-2.
- FRANTIŠEK. *Laudato si' papeže Františka: Bud' pochválen: encyklika o péči o společný domov*. Praha: Paulínky, 2015. ISBN: 978-80-7450-187-6
- CHLÍBEC, Jan. *Bernardinské slunce nad českými zeměmi*. Praha: Academia, 2016. ISBN: 978-80-200-2556-2.
- LE GOFF, Jacques, SCHMITT, Jean-Claude. *Encyklopedie středověku*. Praha: Vyšehrad, 2014, ISBN: 978-80-7429-130-2.
- LEHMANN, Leonhard. *František – mistr a učitel modlitby*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. ISBN 80-7192-358-3.
- LÓPEZ, Sebastián. „Pieseň brata slnka“, *Texty z františkánskej spirituality*. (2008): 32-40.
- MOLONEY, Brian. *Francis of Assisi and his „Canticle of Brother Sun“*. New York: Palgrave Macmillan, 2013. ISBN 978-1-137-36169-1.
- MRÁZEK, Jiří. *Český ekumenický komentář k Novému zákonu: Zjevení Janovo*. Praha: Centrum biblických studií AVČR a UK, 2009. ISBN: 978-80-85810-99-8.
- MRÁZEK, Jiří. *Český ekumenický komentář k Novému zákonu: Evangelium podle Matouše*. Praha: Česká biblická společnost, 2012. ISBN: 978-80-87287-44-6.
- NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. Praha: Kalich, 1956. ISBN: 80-7017-528-1.
- ORTKEMPER, Franz-Josef. *Malý Stuttgartský komentář k Novému zákonu: První list Korintánům*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999. ISBN: 80-7192-385-0.
- POSPÍŠIL (ed.), Ctirad Václav, *Františkánské prameny*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2001. ISBN 80-7266-073-X.
- RATZINGER, Joseph Alois. *Eschatologie: Smrt a věčný život*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu Barrister & Principal, 2008, ISBN 978-80-87029-30-5.
- ROSKOVEC, Jan. *Český ekumenický komentář k Novému zákonu: Evangelium podle Jana*, Praha: Česká biblická společnost, 2020. ISBN: 978-80-87287-72-9.
- RULÍŠEK, Hynek. *Postavy, atributy, symboly. Slovní křesťanské ikonografie*. Hluboká nad Vltavou: Alšova jihočeská galerie, 2005. ISBN: 80-85857-48-0.
- SHORT, William J. *Chudoba a radost: františkánská tradice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003. ISBN 80-7192-779-1.
- SORREL, Roger D. *St. Francis of Assisi and Nature. Tradition and Innovation in Western Christian Attitudes toward the Environment*. New York: Oxford University Press, 1988. ISBN: 978-0195386738.
- ŠTIVAR (ed.), Bonaventura J. *Františkánské prameny I*. Velehrad: Ottobre 12, 2001. ISBN 80-86528-02-2.
- ŠTIVAR, Bonaventura J. *Františkánské prameny, II: Legendy o svatém Františkovi z let 1226-1235*. Velehrad: Ottobre 12, 2003. ISBN: 80-86528-24-3